

OCHRONA

**Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia
kształtowania środowiska naturalnego
i ochrony przyrody w lasach**

Czwarty Panel Ekspertów
w ramach prac nad

NARODOWYM PROGRAMEM LEŚNYM

Sękocin Stary, 24 czerwca 2014 roku

**Program i wstępne
REKOMENDACJE**

Pełne materiały znajdują się na stronie

www.npl.ibles.pl

Sekretariat Narodowego Programu Leśnego
Instytut Badawczy Leśnictwa
Sękocin Stary, ul Braci Leśnej 3
05-090 Raszyn
tel. 227150 563
e-mail: sekretariat_npl@ibles.waw.pl

PROGRAM

Czwartego Panelu Ekspertów OCHRONA

**„Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia kształtowania
środowiska życia człowieka oraz ochrony przyrody”**

w ramach prac nad

NARODOWYM PROGRAMEM LEŚNYM

24 czerwca 2014 r., Instytut Badawczy Leśnictwa w Sękocinie Starym

Koordynator panelu: **dr hab. Zbigniew BOROWSKI, prof. IBL**

Sesja 1

- 9:10-9:20** „Miejsce lasów i leśnictwa w polskim systemie ochrony przyrody –
uwarunkowania prawne.”
Łukasz PARADOWSKI, Anna ŻORNACZUK-ŁUBA – Ministerstwo
Środowiska
- 9:20-9:30** „Jak należy rozumieć i realizować w gospodarce leśnej cel konwencji o
różnorodności biologicznej CBD”
Robert CYGLICKI – Fundacja Greenpeace Polska
- 9:30-9:40** „Gospodarka leśna na obszarach Natura 2000 – realizacja założeń”
Michał KIEŁSZNIA, Piotr OTAWSKI, Arleta SIARKIEWICZ-
HOSZOWSKA – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Sylwia JURZYK-
NORDLÖW – Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie
- 9:40-9:50** „Konserwatorska ochrona przyrody w lasach – stan i perspektywy”
Jan HOLEKSA – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
- 9:50-10:00** „Idea i miejsce Parków Narodowych w XXI wieku; Parki Narodowe w
systemie ochrony przyrody w Polsce – stan obecny i przyszłość”
Anna KALINOWSKA – Uniwersytet Warszawski
- 10:00-10:45** Dyskusja
- 10:45-11:00** Kawa

Sesja 2

- 11:00-11:10** **„Ochrona siedlisk przyrodniczych i gatunków w lasach: dynamika, restytucja/rewitalizacja/rehabilitacja, czy zachowanie status quo?**
Władysław DANIELEWICZ – Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
- 11:10-11:25** **„Ochrona lasu w perspektywie XXI wieku”**
Zbigniew SIEROTA, Jacek HILSZCZAŃSKI – Instytut Badawczy Leśnictwa w Sękocinie Starym
- 11:25-11:35** **„Ochrona przyrody w lasach niepaństwowych”**
Alfred KRÓL – Zespół Ochrony Lasów w Krakowie
- 11:35-11:45** **„Miejsce i znaczenie ochrony przyrody w działalności Lasów Państwowych**
Jolanta BŁASIAK – Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych w Warszawie
- 11:45-12:30** Dyskusja
- 12:30-13:15** Lunch

Sesja 3

- 13:15-13:25** **„Miary ekologicznej poprawności gospodarki leśnej: w polityce, planowaniu i na poziomie operacyjnym”**
Ewa REFEROWSKA-CHODAK – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
- 13:25-13:35** **„Analiza dokumentów techniczno-gospodarczych z punktu widzenia ochrony przyrody w lasach”**
Ryszard KAPUŚCIŃSKI – Liga Ochrony Przyrody
- 13:35-13:45** **„Miejsce ochrony przyrody w leśnych dokumentach planistycznych”**
Janusz DAWIDZIUK, Stanisław Zajączkowski – Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej
- 13:45-13:55** **„Miejsce gospodarki leśnej w dokumentach planistycznych z zakresu ochrony przyrody”**
Michał KIEŁSZNIA, Piotr OTAWSKI, Arleta SIARKIEWICZ-HOSZOWSKA – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Sylwia JURZYK-NORDLÖW – Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie
- 13:55-14:10** **„Ekologizacja” leśnictwa w dokumentach branżowych w opinii organizacji pozarządowych”**
Paweł PAWLACZYK – Klub Przyrodników
- 14:10 – 14:50** Dyskusja
- 14:40 – 15:05** Kawa

Sesja 4

- 15:05-15:15** „Gospodarka łowiecka: ochrona przyrody, gospodarowanie/zarządzanie zwierzyną czy rekreacja?”
Andrzej TOMEK – Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie,
Henryk OKARMA – Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie
- 15:15-15:25** „Społeczne motywacje użytkowania lasu i ochrony przyrody w lasach: skazani na konflikt czy poszukujący współpracy?”
Adam WAJRAK - dziennikarz
- 15:25-15:35** „Ochrona przyrody w zrównoważonej gospodarce: wspomaganie czy hamowanie rozwoju?”
Andrzej KASSENBERG – Instytut na rzecz Ekorozwoju
- 15:35-15:45** „Czy gospodarka leśna jest (może być) narzędziem ochrony przyrody?”
Romuald OLACZEK – Uniwersytet Łódzki
- 15:45-17:00** Dyskusja końcowa + kawa

Sprawozdanie
z organizacji i przebiegu panelu OCHRONA
w ramach prac nad **Narodowym Programem Leśnym**

Zgodnie z przyjętym zakresem i harmonogramem prac (zlecenie DGLP nr BLP-393), w dniu 24 czerwca 2014 r. zorganizowano i przeprowadzono Czwarty Panel Ekspertów OCHRONA, pt. „**Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia kształtowania środowiska naturalnego i ochrony przyrody**”

Zakres wykonanych prac:

1. Przygotowano program panelu ustalając tematykę, zakres oraz strukturę **18** eksperckich opracowań programowych panelu OCHRONA.
2. Na stronie www.npl.ibles.pl znajdują się zarejestrowane transmisje *on line* czterech sesji obrad panelu.
3. W panelu WARTOŚĆ w dniu 24 czerwca 2014 wzięło udział **104** uczestników z 36 instytucji, w tym: 2 ministerstw, 3 urzędów wojewódzkich, 11 ośrodków naukowych, 6 jednostek Lasów Państwowych, 2 instytucji ochrony środowiska, Stowarzyszenia Obrony Lasów Państwowych, a ponadto przedstawiciele prywatnych właścicieli lasów i przemysłu drzewnego, przedstawiciele samorządów i inni.
4. Efektem obrad panelu OCHRONA jest 35 rekomendacji do Narodowego Programu Leśnego.

REKOMENDACJE (wstępne) **do Narodowego Programu Leśnego**

czwartego panelu ekspertów OCHRONA „Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia kształtowania środowiska naturalnego i ochrony przyrody”

Kluczowym zagadnieniem współczesności jest zapewnienie funkcjonowania ziemskich systemów podtrzymujących życie. Dlatego najbardziej dalekowzroczną polityką w zakresie ochrony przyrody w ujęciu globalnym jest utrzymanie biosfery w stanie nadającym się do zamieszkania. W tym świetle zasadnicze znaczenie zarówno, dla gospodarki jak i potrzeb indywidualnych, ma zapewnienie dostaw ekonomicznie efektywnej energii pochodzącej z bezpiecznych źródeł. Warunków tych nie spełnia energia pochodząca z paliw kopalnych, której wytwarzanie współprzyczynia się do zmian klimatycznych. Szacuje się, że w Polsce negatywne koszty zewnętrzne związane z górnictwem i energetyką węglową są ok. 144 razy wyższe niż w przypadku energetyki odnawialnej (**Kassenberg**).

Odpowiedzią na taki stan rzeczy, na co wskazuje wielu ekspertów, jest tworzenie ram dla funkcjonowania tzw. „zielonej gospodarki” (patrz: na temat „zielonej gospodarki” wypowiedzi eksperci paneli KLIMAT i WARTOŚĆ). W tym celu należy m. in.: (1) zmienić definicje oraz sposoby i miary oceny poziomu życia (tradycyjny PKB powinien być uzupełniony o wskaźnik rozwoju społecznego (*Human Development Index*), wskaźnik nierówności społecznej (współczynnik Giniego), wskaźnik stanu globalnej różnorodności biologicznej (*Living Planet Index*), stopień konsumpcji zasobów naturalnych (*Ecological Footprint*)); (2) inwestować w kapitał naturalny/przyrodniczy: zwiększyć udział powierzchni chronionych (do 10-15%), zwiększyć bio-wydajność (zwiększyć produkcję biomasy, w tym drewna), nadać wartość ekonomiczną różnorodności biologicznej i usługom ekosystemowym; (3) zwiększać udział energii odnawialnej oraz jej efektywne wykorzystanie (zmniejszanie strat, inwestowanie w nowe technologie); (4) harmonizować użytkowanie i ochronę przyrody poprzez planowanie przestrzenne; (5) wprowadzić zmiany instytucjonalne procesów podejmowania decyzji i zarządzania przestrzenią przyrodniczą poprzez ich szersze uspołecznienie (**Kassenberg**).

Zachodzi potrzeba uściślenia pojęcia ochrony przyrody, odnosi się ono bowiem do innej niż gospodarka sfery społecznej świadomości. Dotycząc przyrody wkracza w obręb zjawisk kulturowych, norm moralnych i wartości. Jeśli przyjmuje się, że gospodarka leśna jest narzędziem ochrony przyrody, to równie uprawnionym byłoby stwierdzenie, że ochrona przyrody jest narzędziem gospodarki leśnej. Oba zdania są prawdziwe na poziomie ogólnych celów jednej i drugiej działalności w kontekście interesu publicznego, wizji przyszłości, modelu cywilizacji. Gospodarka leśna poznaje i systematycznie dokumentuje stan leśnej przyrody przez inwentaryzację, taksację leśną, prace glebowo-siedliskowe, fitosocjologiczne i inne, stan leśnej przyrody i czyni to dokładniej i bardziej systematycznie niż jakakolwiek inna dziedzina gospodarki w przyrodzie. Ma więc dobre podstawy do definiowania wartości oraz lokalizacji konkretnych obiektów wyróżniających się takimi wartościami (**Olaczek**).

Wiele wartości przypisywanych przyrodzie/lasom w perspektywie do roku 2030 i dalej do roku 2080 odnosi się do usług ekosystemowych. Dlatego jednym z najważniejszych zadań

jest wypracowanie i wdrożenie systemu wyceny ekonomicznej wartości ekosystemów i różnorodności biologicznej na terenach leśnych (Kassenberg).

REKOMENDACJA 1: Ochrona przyrody w swej dalekiej perspektywie w ujęciu globalnym powinna zmierzać przede wszystkim do ochrony systemów podtrzymujących życie. Kluczem jest przede wszystkim zapewnienie bezpiecznych dla życia i efektywnych ekonomicznie odnawialnych źródeł energii. Takim źródłem jest energia odnawialna. Lasy stanowią największe lądowe zasoby energii odnawialnej z biomasy i jednocześnie tworzą największe zasoby przyrody, która powinna być chroniona. Świadomość tego faktu powinna towarzyszyć zarówno tworzeniu gospodarczych programów rozwojowych jak i strategiom ochrony przyrody. Niezbędna jest także przy tworzeniu prawa.

REKOMENDACJA 2: Cele ochrony przyrody określone w ustawie o ochronie przyrody oraz cele współczesnej gospodarki leśnej określone w ustawie o lasach nie są sprzeczne a w swych głównych punktach pokrywają się. Gospodarka leśna jest narzędziem ochrony przyrody a ochrona przyrody służy gospodarce leśnej. Oba zdania są realne na poziomie ogólnych celów jednej i drugiej działalności w kontekście interesu publicznego, wizji przyszłości lasów, wizji ochrony przyrody i modelu cywilizacji.

REKOMENDACJA 3: O stanie przyrody decyduje typ gospodarki. Bazą pozwalającą na zachowanie w stanie zadowalającym zasobów przyrodniczych w długiej perspektywie czasowej, nie tylko w skali międzynarodowej, jest szeroko rozumiana polityka gospodarcza skupiona wokół koncepcji „zielonej ekonomii”. Wymaga ona: zmiany paradygmatu wzrostu z aspektów ilościowych na jakościowe, nowych miar oceny poziomu i jakości życia oraz inwestowania w kapitał naturalny. Oznacza to potrzebę uzupełnienia tradycyjnego kryterium oceny rozwoju, jakim jest produkt krajowy brutto (PKB), o wskaźniki rozwoju społecznego oraz stanu różnorodności biologicznej i stopnia konsumpcji zasobów naturalnych.

REKOMENDACJA 4: Jednym z najpilniejszych zadań środowisk naukowych jest opracowanie metod wartościowania środowiska leśnego/przyrodniczego, określenie ekonomicznej wartości różnorodności biologicznej oraz usług ekosystemowych jako pozytywnych efektów zewnętrznych. Pilnym zaś zadaniem środowisk politycznych jest nadanie tym wartościom znaczenia ekonomicznej normy przy planowaniu rozwoju gospodarczego kraju i włączenie tych wartości do rachunków narodowych.

W konsekwencji powinna nastąpić stosowna alokacja środków i zwiększenie inwestycji w kapitał naturalny, zwiększenie biologicznej produktywności, zwiększenie udziału energii odnawialnej, harmonizowanie użytkowania i ochrony przyrody poprzez planowanie przestrzenne oraz wzmocnienie społecznienia zarządzania przyrodą.

Niezbędnym jest wypracowanie nowego mechanizmu finansowego gospodarki rynkowej, która rozpoznawałaby zasoby środowiska i usługi ekosystemów jako wartości warunkujące wszelką działalność gospodarczą.

Równie pilnym posunięciem politycznym jest wyłonienie/znalezienie odpowiedniej reprezentacji takiego kierunku myślenia w organach władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz wprowadzenie konstytucyjnego zapisu o zakazie prywatyzacji lasów własności skarbu państwa, co gwarantowałoby ochronę bogactwa rodzimej przyrody.

W ciągu ostatnich 23 lat Sejm RP uchwalił dwie ustawy o ochronie przyrody (w 1991 i 2004 r.) oraz liczne poprawki do każdej z nich. Rozszerzona została ponad potrzebę lista kategorii ochrony (**Olczek**). Oprócz ochrony ścisłej i częściowej ustawa podaje dodatkowo definicje ochrony czynnej i ochrony krajobrazowej.

Zgodnie z ustawą z 2004 r. oraz w ślad za konwencją o różnorodności biologicznej (CBD, 1992), ochrona przyrody (art. 2 ust. 1. ustawy) *polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody*¹. W świetle prawa użytkowanie przyrody jest więc integralną częścią jej ochrony. Ustawa wymienia twory i składniki przyrody podlegające ochronie, cele ochrony (art. 2 ust. 2) oraz wskazuje² (art. 4 ust. 1 i 2), że *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony przyrody jest obowiązkiem administracji publicznej*. Jakkolwiek ustawa nie wymienia lasów, jako przedmiotu ochrony, to jednak z wyliczenia *tworów i składników* oraz *celów* wynika, że bez lasów ochrona przyrody w Polsce byłaby niemożliwa. Ustawa nie wskazuje miejsca, gdzie *warunki prawne, organizacyjne i finansowe* ochrony przyrody mają być spełniane a więc regulacja dotyczy wszystkich obszarów, także gruntów

¹ **Art. 2.** ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku:

1. Ochrona przyrody, w rozumieniu ustawy, polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody:

- 1) dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów;
- 2) roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową;
- 3) zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia;
- 4) siedlisk przyrodniczych;
- 5) siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów;
- 6) tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt;
- 7) krajobrazu;
- 8) zieleni w miastach i wsiach;
- 9) zadrzewień.

2. Celem ochrony przyrody jest:

- 1) utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów;
- 2) zachowanie różnorodności biologicznej;
- 3) zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego;
- 4) zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony;
- 5) ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień;
- 6) utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody;
- 7) kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.

² **Art. 4.** Ustawy o ochronie przyrody:

1. Obowiązkiem organów administracji publicznej, osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych jest dbałość o przyrodę będącą dziedzictwem i bogactwem narodowym.

2. Organy administracji publicznej są obowiązane do zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony przyrody.

Skarbu Państwa. Zapis ten zatem nie obciąża gospodarki leśnej obowiązkiem ochrony przyrody w lasach lub tworzenia warunków dla ochrony przyrody, ponieważ Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGLLP), które zarządzają lasami Skarbu Państwa (art. 2 Ustawy o lasach, z zastrzeżeniem art. 7 ust. 2), nie są organem administracji publicznej (**Olaczek**). Ustawa o ochronie przyrody pozostawia Lasom Państwowym jedynie obowiązek *dbałości* o przyrodę, podobnie jak to czyni wobec innych *osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych* (art. 4 ust. 1). *Dbałość* o przyrodę, która jest powinnością wszystkich a *ochrona przyrody*, która jest *obowiązkiem administracji publicznej* to dwie różne rzeczy. Gospodarka leśna spełnia cele ochrony przyrody na gruntach i w ekosystemach leśnych w sposób, przekraczający pojęcie *dbałości* (**Olaczek**), ale wynika to z Ustawy o lasach (art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 7) a nie z Ustawy o ochronie przyrody. Instrukcje i zasady regulujące gospodarkę leśną idą często dalej niż to wynika z postulatów ochrony przyrody (np. punkt 2 Instrukcji Urządzania Lasu). Dla ochrony przyrody w lasach Ustawa o ochronie przyrody jest zbędna. Rzeczywisty stan rzeczy i praktyka gospodarcza w leśnictwie jest ewidentnym zaprzeczeniem regulacji ustawy o ochronie przyrody.

Zarządzenie nr 35 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie realizacji programów hodowli i ochrony zwierząt łownych i chronionych podejmowanych przez jednostki organizacyjne Lasów Państwowych na lata 2011 – 2016. zawierające program hodowli i ochrony głośca, oraz Zarządzenie nr 29 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 30 czerwca 2006 r. w sprawie ochrony cisa, są przykładem nieskuteczności organów państwa powołanych do ochrony przyrody (Generalnego i Regionalnych dyrektorów ochrony środowiska) i ich „wyręczania” przez Lasy Państwowe (**Kapuściński**). W artyku 57 ust. 1 Ustawy o ochronie przyrody zapisano: „*Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska opracowuje programy ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, zwierząt i grzybów*”. Największe opóźnienia w działaniach państwowej administracji ochrony środowiska występują przy sporządzaniu na czas planów ochrony (także planów zadań ochronnych) dla obszarów Natura 2000. Główny ciężar zadań z zakresu ochrony przyrody w lasach ponoszą Lasy Państwowe mimo ustawowych regulacji. Zapis art. 54 pkt. 5 i 6 ustawy o lasach³ mówiący o finansowaniu z budżetu państwa wybranych zadań dotyczących ochrony przyrody w lasach w zarządzie PGLLP oraz edukacji leśnej społeczeństwa, jest „martwym” zapisem nie mającym nic wspólnego z praktyką. Dobitnym tego przykładem jest także finansowanie przez Lasy Państwowe kosztów czarterowania samolotów do gaszenia pożarów. Kolejny niezrealizowany przepis zawarty jest w art. 114 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody⁴: zobowiązuje on regionalnego dyrektora ochrony środowiska do gromadzenia dokumentacji dotyczącej zasobów, tworów i składników przyrody. W większości przypadków Lasy Państwowe nie otrzymują dotacji i wyręczają

³ „*Lasy Państwowe otrzymują dotacje celowe z budżetu państwa na zadania zlecone przez administrację rządową, a w szczególności na: opracowanie planów ochrony dla rezerwatów przyrody znajdujących się w zarządzie Lasów Państwowych, ich realizację, ochronę gatunkową roślin i zwierząt oraz sprawowanie nadzoru nad obszarami wchodzącymi w skład sieci Natura 2000; finansowanie edukacji leśnej społeczeństwa, w szczególności poprzez tworzenie i prowadzenie leśnych kompleksów promocyjnych, zakładanie ścieżek przyrodniczo-leśnych*”

⁴ „*Regionalny dyrektor ochrony środowiska gromadzi dokumentację dotyczącą zasobów, tworów i składników przyrody, a w szczególności cennych ze względów naukowych tworów przyrody, stanowisk chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, a także ich siedlisk oraz siedlisk przyrodniczych*”.

administrację publiczną ochrony przyrody. We własnym zakresie i na własny koszt wykonują także inwentaryzację siedlisk przyrodniczych i gatunków chronionych (**Kapuściński**).

Nierozwiązany pozostaje wciąż problem racjonalnego użytkowania płodów runa leśnego i jego ochrony, mimo bardzo pozytywnych zapisów na ten temat w „Zasadach hodowli lasu”. Zapisy te są jednak raczej życzeniem niż zobowiązaniem.

Nowelizacja dokumentów techniczno-gospodarczych z punktu widzenia ochrony przyrody w lasach powinna być poprzedzona uporządkowaniem przepisów (ustaw i rozporządzeń) dotyczących lasów i ochrony przyrody, które obecnie są mało przejrzyste (zwłaszcza w zakresie podziału kompetencji), a czasem wewnątrznie sprzeczne (**Kapuściński**).

Większość form ochrony przyrody w Polsce znajduje się na terenach zarządzanych przez Lasy Państwowe, z czego wynika, że w przeważającej części stanowią one własność Skarbu Państwa. Dlatego ochrona przyrody w lasach, niezależnie od kategorii ochronności, powinna podlegać Lasom Państwowym i z ich nadwyżek powinna być finansowana (**Kapuściński**). Należy przyjąć takie rozwiązania prawno-finansowo-organizacyjne, ażeby możliwy było transfer zysków ze sprzedaży drewna na cele związane z ochroną przyrody (**Cyglicki**).

Prawie wszystkie ogólne cele ochrony przyrody, opisane w art. 2 Ustawy o ochronie przyrody (2004), mieszczą się w celach trwale zrównoważonej gospodarki leśnej, wymienionych w art. 7 ust. 1 Ustawy o lasach⁵ (**Olaczek**). Cele te są osiąmane w Lasach Państwowych poprzez regulacje wewnętrzne, liczne programy kierunkowe oraz rutynowe działania gospodarczo-ochronne.

Zasadniczym zwrotem w gospodarce leśnej w kierunku ochrony przyrody na poziomie operacyjnym spowodowało Zarządzenie nr 11 (1995) i następnie nr 11a (1999) Generalnego Dyrektora Lasów Państwowych w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych (**Kapuściński**). Zarządzenie na nowo zdefiniowało las jako przedmiot gospodarowania, przyjmując, że jest to *całość organizmów roślinnych, zwierzęcych i mikroorganizmów zgodnych z biotopem, czyli ewolucyjnie zmieniającym się środowiskiem bytowania tych organizmów*. Znamienne dla nowego spojrzenia na ochronę przyrody w lasach było wprowadzenie zasady *zachowania w stanie nienaruszonym śródleśnych nieużytków jak*

⁵ Ustawa o lasach (1992, tekst z 2011) **Art. 7. 1.** Trwale zrównoważoną gospodarkę leśną prowadzi się według planu urządzenia lasu lub uproszczonego planu urządzenia lasu, z uwzględnieniem w szczególności następujących celów:

- 1) zachowania lasów i korzystnego ich wpływu na klimat, powietrze, wodę, glebę, warunki życia i zdrowia człowieka oraz na równowagę przyrodniczą;
- 2) ochrony lasów, zwłaszcza lasów i ekosystemów leśnych stanowiących naturalne fragmenty rodzimej przyrody lub lasów szczególnie cennych ze względu na:
 - a) zachowanie różnorodności przyrodniczej,
 - b) zachowanie leśnych zasobów genetycznych,
 - c) walory krajobrazowe,
 - d) potrzeby nauki;
- 3) ochrony gleb i terenów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie lub uszkodzenie oraz o specjalnym znaczeniu społecznym;
- 4) ochrony wód powierzchniowych i głębinowych, retencji zlewni, w szczególności na obszarach wododziałów i na obszarach zasilania zbiorników wód podziemnych;
- 5) produkcji, na zasadzie racjonalnej gospodarki, drewna oraz surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu.

np.: bagna, trzęsawiska, mszary, torfowiska, remizy, wrzosowiska, wydmy, gołoborza i wychodnie skalne, wraz z ich florą i fauną w celu ochrony pełnej różnorodności przyrodniczej m. in. poprzez uznanie ich jako użytki ekologiczne. Zarządzenie wprowadziło m. in. ograniczenie stosowania zrębów zupełnych, pozostawianie kęp i grup drzew do następnej kolei rębów lub do naturalnego rozpadu, zwiększanie udziału gatunków liściastych.

Od 1997 r. integralną częścią planu urządzenia lasu (PUL) każdego nadleśnictwa jest program ochrony przyrody (POP). W programie tym znajdują się niezbędne informacje dotyczące zakresu oraz sposobów prowadzenia ochrony przyrody w lasach, zgodnie z Ustawą o lasach oraz Ustawą o ochronie przyrody (**Dawidziuk, Zajączkowski**)⁶. Również Instrukcja ochrony lasu (2011) zawiera część IV poświęconą ochronie przyrody (**Referowska-Chodak**). Koszty wszystkich opracowań oraz realizacji zadań ochronnych zawartych w programie ochrony przyrody i w Instrukcji urządzania lasu oraz koszty realizacji zarządzeń Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych pokrywa (PGL LP).

REKOMENDACJA 5: Ochrona przyrody w lasach, według Ustawy o ochronie przyrody (2004), jest obowiązkiem administracji publicznej (GDOŚ), obowiązkiem PGL LP, podobnie jak innych podmiotów, osób prawnych i fizycznych, jest jedynie dbałość. Dbałość o przyrodę, która jest powinnością wszystkich a ochrona przyrody, która jest obowiązkiem administracji publicznej, to dwie różne rzeczy. Ochrona przyrody w lasach jest domeną gospodarki leśnej. Rzeczywistość różni się z zapisami ustawy i pilnym zadaniem jest przywrócenie stanu sprzed 2008 roku.

REKOMENDACJA 6: Od uchwalenia nowej Ustawy o lasach w 1991 roku nieprzerwanie podejmowane są w Lasach Państwowych wysiłki zmierzające do odwrócenia surowcowego kierunku rozwoju gospodarki leśnej i nadania jej cech zgodnych z zasadami ochrony środowiska i ochrony przyrody w lasach. Zasadnicze cele ustawy i jej kolejne nowelizacje pokrywają się z celami Ustawy o ochronie przyrody (2004) co oznacza, że na terenie zarządzanym przez Lasy Państwowe realizowane są również przepisy tej ustawy. Integralną częścią ochrony przyrody w lasach jest jej użytkowanie. Użytkowaniem jest osiągnięcie korzyści materialnych (surowce i produkty) i niematerialnych (usługi środowiskowe, informacje naukowe, walory estetyczne, zdrowotne, kulturowe).

Ochrona przyrody w lasach stała się częścią wielofunkcyjnej gospodarki leśnej i w całym zakresie (wszystkie formy ochrony na terenach leśnych) powinna podlegać Lasom Państwowym (PGL LP) i z ich nadwyżek powinna być finansowana.

⁶ Plany Ochrony Przyrody w nadleśnictwie mają następującą strukturę:

- Wstęp, cel i założenia metodyczne
- Ogólna charakterystyka obszaru
- Formy ochrony przyrody, krajobrazu i obszary funkcyjne
- Walory przyrodniczo-leśne nadleśnictwa
- Walory historyczno-kulturowe
- Zagrożenia środowiska przyrodniczego
- Plan działań z zakresu ochrony przyrody
- Turystyka i promocja wartości przyrodniczych
- Porównanie stanu lasu – zestawienia historyczne.

W roku 2008 Sejm przyjął dwie ustawy ⁷, które m.in. wprowadzają nowy system zarządzania ochroną przyrody. Za główne kompetencje powstałej w 2008 roku Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (GDOŚ) uznano: kontrolę szkód w środowisku, egzekwowanie ocen oddziaływania na środowisko, promocję i informowanie o środowisku, zarządzanie ochroną środowiska i przyrody (w tym obszarami Natura 2000). W odniesieniu do obszarów Natura 2000 (w tym lasów) GDOŚ jest centralnym nadzorującym i decyzyjnym organem administracyjnym. Kompetencje nowej administracji przejawiają się w ocenianiu wpływu na środowisko planów urządzania lasu (na poziomie regionalnych dyrektorów), a także nadzorowaniu obszarów Natura 2000 i opracowywaniu planów ochrony dla nich (**Referowska-Chodak**).

Wspomniane ustawy wprowadzają szereg zmian w Ustawie o ochronie przyrody, Ustawie prawo ochrony środowiska, a także w innych ustawach. Zmiany spowodowały zwiększenie wydatków na ochronę przyrody w ostatnim okresie, ale nie na zwiększenie efektywności ochrony, lecz na utrzymanie zatrudnienia w nowej instytucji centralnej - Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska oraz 17 dyrekcjach regionalnych. W odniesieniu do lasów nastąpiło zdublowanie struktur i kompetencji. Nowe koszty powstały również w związku z ustanowieniem obszarów Natura 2000, a ogólnie – z wywiązywaniem się z zapisów Dyrektywy Siedliskowej (**Referowska-Chodak**). Obowiązki zarządczo-nadzorcze nowej administracji rozciągają się na Lasy Państwowe, co spowodowało na obszarze ok. 40% lasów państwowych niezdrową konkurencję o ochronę przyrody w lasach, nakładanie się zadań i kompetencji, wprowadziło sytuację „dwóch gospodarzy”, rozproszyło odpowiedzialność i spowodowało konflikty. Głos decydujący co do sposobu wykonywania ochrony w ekosystemach leśnych zaczęli mieć urzędnicy o skromnej często wiedzy z zakresu dynamiki ekosystemów leśnych (**Olaczek**). W efekcie stopniowych zmian prawnych leśnictwo zostało formalnie odsunięte od działań związanych z ochroną przyrody. Kompetencje w tym względzie są aktualnie rozproszone pomiędzy różne instytucje (**Referowska-Chodak**). Leśnicy są w dalszym ciągu odpowiedzialni za całość obszaru podlegającego ich zarządowi, są wystarczająco merytorycznie przygotowani, jak również mają wieloletnie doświadczenia oraz dysponują źródłami finansowymi. Wiele decyzji i rozwiązań od nich jednak nie zależy i nie mogą decydować o zasadach i metodach ochrony różnorodności biologicznej. Rozproszyła się w związku z tym i rozmyła odpowiedzialność za ochronę przyrody, a zakresy praw i obowiązków nowych decydentów nie zostały w pełni opisane. Stworzono sytuację dalece nieracjonalną z wielu punktów widzenia.

Powołanie administracji państwowej ds. ochrony przyrody/środowiska i oddanie jej kompetencji w odniesieniu do obszarów Natura 2000, wprowadziło trudności w społecznym rozumieniu takich pojęć, jak „nadzorujący”, „sprawujący nadzór”, „zarządzający”, „plany zadań ochronnych”, „projekty planów ochronnych”. Powstałe regulacje są niejasne i rodzą wiele pytań co do identyfikacji i podziału zadań, funkcji i odpowiedzialności, zarówno jeśli chodzi o jednostki publiczne jak i branżowe (**Jurzyk-Nordlów i in.**). Zwłaszcza w sytuacji

⁷ Ustawa z dnia 3 października 2008 r o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. nr 199 poz. 1237) oraz Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2008 r. nr 199, poz.1227)

nakładania na siebie obszarowych form ochrony np. w sytuacji parku narodowego czy rezerwatu na obszarze Natura 2000 i poza obszarem lub na terenie nadleśnictwa posiadającego program ochrony przyrody jako część planu urządzenia lasu. Pojawił się dylemat nadrzędności: czy gospodarka leśna ma się mieścić w planach zadań ochronnych, czy też zadania ochronne są częścią gospodarki leśnej. Które plany mają wyższą rangę: czy plany ochronne opracowywane przez RDOŚ, czy też plany urządzenia lasu?

Plan urządzenia lasu (PUL) został zaliczony do dokumentów wymagających przeprowadzania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko chociaż gospodarka leśna nie stanowi zagrożenia dla przedmiotów ochrony na obszarach Natura 2000, ponieważ uwzględnia wymogi ochrony przyrody a zadania z tego zakresu są uzgadnianie z właściwymi organami ochrony przyrody. Paradoks polega na tym, że PUL zatwierdzane są przez ministra środowiska, zatwierdzającego instrukcje wg, których sporządzane są plany i funkcjonuje gospodarka leśna.

Sposób uzgodnień i konsultacji projektów planu zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 położonych na gruntach zarządzanych przez Lasy Państwowe, przyjęty w *Ustawie o ochronie przyrody* jest konfliktowy z uwagi na duże uprawnienia służb ochrony środowiska, bez powiązania z ekonomiczną odpowiedzialnością za ich realizację. Istnieje wyraźna nierównowaga pomiędzy regionalnymi dyrekcjami Lasów Państwowych i regionalnymi dyrekcjami ochrony środowiska, wyrażająca się tym, że w pierwszym wypadku wymagane jest uzgodnienie zadań ochronnych przez dyrektora RDLP z dyrektorem RDOŚ, natomiast w drugim – dyrektor RDOŚ nie ma takiego obowiązku wobec dyrektora RDLP, a co więcej nie jest wymagana nawet opinia dyrektora RDLP, która obowiązuje przy sporządzaniu planów ochrony dla obszarów Natura 2000. Istnieje więc nieuzasadniona asymetria kompetencji administracyjnych, kompetencji merytorycznych, zakresu odpowiedzialności oraz obciążeń finansowych. Ustanowienie państwowej administracji ochrony środowiska spowodowało - w zakresie dotyczącym lasów - niejasności prawne, stworzyło zbędną administrację, chaos kompetencyjny oraz otworzyło pola konfliktów.

Podział zadań, odpowiedzialność i sposób podejścia do problematyki ochrony przyrody w planowaniu leśnym na szczeblu lokalnym również nie został, po ukazaniu się nowych ustaw, wystarczająco sprecyzowany. Szczególne znaczenie – z uwagi na dużą skalę problemu – mają sposoby planowania gospodarki leśnej i ochrony zasobów leśnych na obszarach Natura 2000, gdzie ochrona przyrody ma być realizowana w warunkach ich gospodarczego użytkowania zarówno na obszarach Lasów Państwowych jak i lasów prywatnych (**Dawidziuk i Zajączkowski, Referowska-Chodak, Król**).

Po wprowadzeniu w 2008 roku nowych regulacji mamy w Polsce dwa nakładające się na siebie nurty ochrony przyrody w lasach. Obydwa dotyczą w większości tych samych obszarów, problemów i zadań. Stanowią irracjonalne dublowanie wysiłków i kosztów. Mamy do czynienia z głębokim rozmijaniem się kompetencji prawnych z kompetencjami wykonawczymi: organy administracji państwowej (GDOŚ i RDOŚ) mają uprawnienia i obowiązki, ale nie mają służb terenowych, kompetencji i warunków finansowych; gospodarka leśna (PGLLP) ma służby, kompetencje i środki ale pozbawiona została zdolności decyzyjnych (**Olaczek**).

REKOMENDACJA 7: Regulacje ustawowe w zakresie ochrony przyrody w części dotyczącej lasów są niejasne, niekompletne i sprzeczne, wprowadzają niejasności w zakresie kompetencji i odpowiedzialności, stwarzają możliwość dowolnej interpretacji i generują zbędne koszty. Jednym z głównych zadań jest uporządkowanie prawa ochrony przyrody w relacji do gospodarki leśnej: zlikwidowanie podwójnej władzy, określenie kompetencji, źródeł finansowania, odpowiedzialności.

REKOMENDACJA 8: Pilnej i głębokiej analizy prawnej oraz regulacji wymaga prawodawstwo z zakresu ochrony przyrody w odniesieniu do jednostek sprawujących nadzór nad obszarami chronionymi i zarządzającymi nimi, planującymi ochronę przyrody i realizującymi plany ochrony. Chodzi o jasne sformułowanie zależności między ochroną przyrody a jej użytkowaniem, ochroną środowiska a korzystaniem ze środowiska, zwłaszcza w odniesieniu do obszarów Natura 2000 na obszarach leśnych.

REKOMENDACJA 9: Brak jest spójnej koncepcji ochrony przyrody w Polsce, zwłaszcza zasad tworzenia „docelowej” sieci obszarów chronionych. Weryfikacji wymagają istniejące formy ochrony, sposoby administrowania nimi, zasady tworzenia planów ochronnych, realizacji zadań i ponoszonych kosztów oraz źródeł finansowania. Istnieje potrzeba opracowania krajowej koncepcji rozwoju ochrony przyrody, w której znaczące miejsce powinna zajmować docelowa sieć form ochrony przyrody w Polsce. Koncepcja taka powinna być systematycznie weryfikowana przy uwzględnieniu zmian środowiska przyrodniczego oraz postępu naukowego. Znaczącą rolę powinno się w niej przypisać wielkoobszarowej ochronie przyrody w lasach, która jest realizowana w Lasach Państwowych poprzez prowadzenie wielofunkcyjnej gospodarki leśnej.

REKOMENDACJA 10: Istnieje potrzeba nowelizacji Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko w części dotyczącej ochrony przyrody na terenach w zarządzie PGL LP.

Ekologizacja gospodarki leśnej, niezależnie jak ją rozumie zarządca lasów i w jakiej postaci ją wdraża (wykorzystanie ekologii jako nauki, model „leśnictwa bliskiego przyrodzie”, realizacja celów ekologicznych), jest procesem nieodwracalnym. Leśnictwo czerpie dziś z dorobku nauk biologicznych np. w sferze geobotaniki, ekologii zwierząt, czy ekologii krajobrazu i jest otwarte na najnowsze nurty w ochronie przyrody. W lasach państwowych ustanawiane są obszary poświęcone wyłącznie ochronie przyrody, jak „Las Ochronny Szast” pozostawiony do naturalnej regeneracji przyrodniczej po huraganie w 2002 roku, czy wyłączone z użytkowania fragmenty lasów na siedliskach skrajnych (**Pawlaczyk**). Wśród powierzchni lasów oddanych przyrodzie zaznacza się do tej pory deficyt tych typów ekosystemów, które są w polskich lasach najpospolitsze – borów, grądów, buczyn i dąbrów. Jako niezbyt udaną natomiast z punktu widzenia ochrony przyrody należy uznać koncepcję leśnych kompleksów promocyjnych, gdzie w praktyce gospodarka leśna jest taka sama jak na pozostałym obszarze, a same LKP służą bardziej promocji PGLLP niż ekologizacji leśnictwa (**Pawlaczyk**).

Ochrona przyrody w lasach oznacza m. in. zachowanie pełnej różnorodności biologicznej ekosystemu leśnego. Dzisiejsze leśnictwo nie zagraża większości elementów leśnej różnorodności biologicznej (**Pawlaczyk**). Ograniczenia istnieją, z natury rzeczy, w odniesieniu do tych elementów różnorodności, które związane są z obecnością w lesie gospodarczym martwych drzew i martwego drewna. Na tym tle pojawiają się główne kontrowersje wywoływane ochroną przyrody w gospodarce leśnej: martwe drzewa, drzewostany i martwe drewno z punktu widzenia hodowli i ochrony lasu uznawane są za elementy negatywnie, w ochronie przyrody zaś traktuje się je jako efekt jednego z najbardziej naturalnych, koniecznych dla trwałości życia, procesów (**Holeksa**). Przy zachowaniu jedności miejsca i czasu jest to nieusuwalna sprzeczność między gospodarczymi funkcjami lasu a ochroną przyrody (**Pawlaczyk**). Odpowiedzią na pytanie ile ochrony przyrody chcemy mieć w leśnictwie może być albo podejście integracyjne (kształtowanie takiego lasu, aby w każdym miejscu w maksymalnym stopniu godził on funkcję gospodarczą i potrzeby ochrony przyrody) albo segregacyjne (próba podziału przestrzeni leśnej na wydzielone fragmenty służące funkcji gospodarczej i fragmenty służące ochronie przyrody) (**Pawlaczyk**). Rozstrzygnięcie jest sprawą społecznego wyboru, tzn. decyzji politycznych. Możliwe jest, rzecz jasna, połączenie obydwu podejść w konkretnych lokalizacjach i ustalenie odpowiednich proporcji między nimi, tzn. tworzenie ciągłości rozwiązań od pełnej integracji (las wielofunkcyjny) do pełnej segregacji (las jedno/dwu funkcyjny) z pełną listą rozwiązań pośrednich. Dużą rolę może odegrać tu akceptacja dla indywidualnych wyborów i indywidualnych rozwiązań na poziomie nadleśnictw, rozmaite sytuacje wymagają bowiem zróżnicowanych i zindywidualizowanych działań .

REKOMENDACJA 11: Należy uznać, że istnieją sprzeczności między funkcjami gospodarczymi a ochroną przyrody w lasach. Niektóre elementy struktury lasu niezbędne do zachowania różnorodności biologicznej są niepożądane lub tolerowane tylko do pewnego stopnia (martwe drewno, martwe drzewa, martwe drzewostany). Różnorodność biologiczna związana z tymi elementami nie będzie w lasach gospodarczych dostatecznie chroniona. Rozstrzygnięcia w tym względzie powinny mieć charakter wyboru społecznego a znalezienie kompromisu (leśnictwo integracyjne, segregacyjne (lub w innym ujęciu – wielofunkcyjne) czy posilkujące się obydwoma opcjami) jest zadaniem polityki leśnej i nowego prawa leśnego.

REKOMENDACJA 12: Konieczne staje się opracowanie kompleksowych zasad prowadzenia ochrony przyrody w lasach zagospodarowanych przy respektowaniu zasady zrównoważonego rozwoju w gospodarce leśnej, a więc z uwzględnieniem aspektów przyrodniczych, gospodarczych i społecznych zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym oraz lokalnym (z uwzględnieniem potrzeb miejscowej ludności). Istotnym postępowaniem w tym względzie może być wprowadzenie do praktyki leśnej sporządzania ekspertyzy ekonomicznej dla nadleśnictwa jako integralnej części planu urządzenia lasu.

W ciągu ponad stu lat ochrona przyrody w lasach zmieniała swoje priorytety i metody. Współcześnie ochrona współlistnieje z innymi wymiarami aktywności społecznej, w tym z użytkowaniem przyrody. Lasy są przykładem bogactwa przyrodniczego i jednocześnie ważnym składnikiem bogactwa ekonomicznego i mają znaczący udział w funkcjonowaniu gospodarki państwa i w kształtowaniu warunków życia ludności (**Holeksa**).

Pierwotną formą ochrony czynnej jest ochrona konserwatorska, której celem jest utrwalenie pożądanego stanu przyrody. W odniesieniu do leśnych biocenoz i ekosystemów jest to zamiar skazany na niepowodzenie. Może być praktykowany w ograniczonej skali czasu jedynie do pojedynczych osobników bądź ich ugrupowań (**Holeksa**). Niewłaściwe jest rozpowszechnienie ochrony konserwatorskiej w parkach narodowych i rezerwach przyrody. Dynamikę lasów, nie tylko naturalnych, kształtują czynniki biotyczne i abiotyczne niezależne od oddziaływań antropogenicznych. Naturalny las nie jest postrzegany jako stabilny w każdym miejscu, lecz jako zróżnicowana przestrzeń i zmieniająca się w czasie mozaika jego różnych postaci dynamicznych. Dla osiągnięcia stanu równowagi potrzebna jest co najmniej powierzchnia 50 ha w lasach mieszanych w górach i na niżu oraz 100 ha w górskich borach świerkowych. Taką minimalną wielkość powinny mieć biocenotyczne rezerwy leśne, jak również powierzchnie lasu referencyjnego, jeśli mają spełniać swoje zadanie. Przyszłość ochrony przyrody w lasach coraz bardziej zależy od pracy leśników; od sposobu gospodarowania na terenach leśnych poza rezerwatami i parkami narodowymi (**Holeksa**).

REKOMENDACJA 13: Należy rozważyć wdrożenie następujących reguł powoływania rezerwatów przyrody w lasach:

(1) Liczba rezerwatów powinna zwiększać się: (a) wraz ze wzrostem zróżnicowania lasów, nie tylko w związku ze zmiennością warunków klimatycznych i glebowych, ale także na skutek różnych form ich użytkowania; (b) wraz ze stopniem przekształcenia lasów na skutek ich gospodarczego wykorzystania i związanej z nim niedostępności dla gatunków związanych z lasami naturalnymi;

(2) Powierzchnia rezerwatów powinna być powiązana z wielkością powierzchni, na której las osiąga stan równowagi, wyrażający się stałością układu powierzchniowego jego różnych postaci dynamicznych (50 – 100 ha); zwrócić należy uwagę na problem minimalnej powierzchni lasów objętych ochroną ścisłą/bierną, na której istniałaby możliwość zachowania wszystkich stadiów oraz faz rozwojowych, a przez to zdolność do autoreprodukcji i autoregulacji zbiorowisk leśnych; ma to również istotne znaczenie przy ustalaniu powierzchni referencyjnych.

Naturalne zaburzenia rozwoju lasu (huragany, pożary, powodzie) są okazją do obserwacji procesów adaptacyjnych ekosystemów leśnych do zmian środowiska. Nie dowiemy się o tych procesach wiele, jeśli nie zastosujemy wobec nich ochrony biernej i nie pozwolimy na spontaniczny przebieg procesów odpowiedzialnych za formowanie się w nich składu gatunkowego warstwy drzew, jak to ma miejsce w lasach referencyjnych (jak np. w Lesie Ochronnym Szast) (**Pawlaczyk**). Ustanowienie prawem chronionych lasów referencyjnych mogłoby być pierwszym krokiem w kierunku harmonizacji działań służących potrzebom sektora leśno-drzewnego oraz działań systemowo powiązanych z potrzebami ochrony przyrody (**Cyglicki**). Korzystanie z naturalnych procesów adaptacyjnych

ekosystemów leśnych ma szczególne znaczenie w związku z dostosowywaniem lasów i gospodarki leśnej do zmian klimatycznych. Dla zmniejszenia efektów zachodzących zmian już teraz proponuje się powiększanie sieci rezerwatów i lasów referencyjnych (**Cyglicki**).

Lasy referencyjne spełniają ważną zasadę przezorności (ostrożności) w koncepcji ochrony przyrody przez umiarkowane użytkowanie (*sustainable use* wg Konwencji o różnorodności biologicznej). Zasada przezorności mówi, że wszelkie wątpliwości muszą być zawsze interpretowane na korzyść środowiska przyrodniczego (**Dawidziuk, Zajączkowski**). Przy braku wiedzy w określonym obszarze ważne jest, żeby nowo wprowadzane rozwiązania w gospodarce leśnej realizować w taki sposób, aby w przypadku pojawienia się negatywnych tendencji można było podejmować skuteczne działania odwracające. Niezweryfikowane dotychczas rozwiązania nie powinny być wdrażane zbyt szerokim frontem. Niezwykle istotne są możliwości porównania lasów referencyjnych z punktu widzenia ich wartości przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych z obszarami zagospodarowanymi metodami gospodarki leśnej.

Użyteczność lasu zawiera się w usługach ekosystemowych/środowiskowych takich jak gromadzenie zasobów genowych, produkcja biomasy, magazynowanie węgla z atmosfery, przeciwdziałanie erozji wodnej i wietrznej oraz retencja wodna, estetyka krajobrazu, inspiracje artystyczne, kultura materialna i tradycje. Użytkowaniem lasu jest czerpanie wiedzy o zachodzących w tych lasach procesach, takich jak zapylenie, rozsiewanie nasion, warunki konieczne dla naturalnych odnowień, oraz, co wydaje się kluczowe, o mechanizmach ewolucji przyrody i adaptacji jej struktur do zmian środowiska/klimatycznych. Taka wiedza, możliwa do zdobycia w kompleksach leśnych „pozostawionych samym sobie” już jest, a w przyszłości z pewnością będzie, na wagę złota (**Wajrak**). Dlatego ochrona przyrody w formie ochrony biernej (lasy referencyjne) jest bezcenna.

REKOMENDACJA 14: Należy dokonać przeglądu rezerwatów leśnych pod kątem adekwatności sformułowanych niegdyś celów i przedmiotów ochrony. Większe znaczenie w ochronie przyrody powinny mieć lasy produkcyjne. Ich rola powinna ulec zwiększeniu, zwłaszcza w kontekście prognozowanych zmian klimatu: im to znaczenie będzie większe, tym mniejsza będzie potrzeba rozwijania systemu biocenotycznych rezerwatów leśnych.

REKOMENDACJA 15: Lasy Państwowe stworzyły nową formę biernej/rezerwatowej ochrony przyrody – lasy referencyjne. Wartością chronioną są tu naturalne procesy ekosystemowe, składające się na zdolności regeneracyjne oraz adaptacyjne ekosystemów leśnych, których ewolucja/rozwój została zakłócona gwałtownymi zdarzeniami egzogenicznymi, jak huragan czy pożar. Niezwykle istotne są możliwości porównania lasów referencyjnych z punktu widzenia ich wartości przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych z obszarami zagospodarowanymi metodami gospodarki leśnej.

Należy rozwijać koncepcję lasów referencyjnych i tworzyć ich sieć, która docelowo powinna zajmować ok. 10% lasów gospodarczych pod zarządem LP. Należy ujednoclić kryteria wyróżniania takich obszarów i ustanowić zasady postępowania obowiązujące we wszystkich lasach.

REKOMENDACJA 16: Nowe rezerваты leśne powinny mieć charakter biocenotyczny i obejmować ochroną bierną w pierwszej kolejności reprezentatywne, najlepiej wykształcone fitocenozy lub ich fragmenty, a także te, które zajmują na ogół niewielkie arealy w strefach ekotonowych, przy ciekach, w otoczeniu bagien i na stromych zboczach, Należy przy tym wykorzystać w stopniu maksymalnym tworzone lasy referencyjne.

W odniesieniu do ochrony przyrody obowiązują zasady zrównoważonego rozwoju, tzn. godzenie użytkowania przyrody z jej ochroną, co wyraża najlepiej Konwencja o różnorodności biologicznej. Formą racjonalnego korzystania ze środowiska naturalnego są obszary chronione (**Kalinowska**) a ochrona przyrody w lasach nie może być rozpatrywana w oddzieleniu od potrzeb ich użytkowania (**Cyglicki**). Taka wizja ochrony utrwalaona jest w postanowieniach największych zgromadzeń profesjonalnych - Światowych Kongresów Parków (*World Parks Congress*) IUCN (Caracas, 1992; Durban, 2003; Sydney, 2014). Materiały z kongresów zalecają zarządzanie parkami w duchu zrównoważonego rozwoju. W deklaracji przyjętej na III Kongresie Rezerwatów Biosfery w 2008 roku w Madrycie postuluje się wzmocnienie współpracy z lokalnymi społecznościami, administracją różnego szczebla, prywatnymi przedsiębiorcami, mediami, organizacjami pozarządowymi i ośrodkami naukowymi. Do takiej szerokiej współpracy powinny dążyć również polskie parki narodowe (**Kalinowska**).

Pierwsze parki narodowe w Polsce powołano jako jednostki Lasów Państwowych. Najbardziej charakterystyczne dla polskich parków pozostały ekosystemy leśne, gdyż 61,4 % powierzchni zajmują lasy, a w Roztoczańskim PN, Magurskim PN i Babiogórskim PN stanowią ponad 95% powierzchni.

Roczny koszt funkcjonowania parków narodowych wynosi ok. 200 mln zł (2011), z czego z budżetu państwa przeznacza się ok. 137 mln zł. Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. nr 224 poz. 1337) wprowadziła zmianę organizacyjno-prawną parków narodowych z jednostek budżetowych na państwowe osoby prawne. Istotną cechą takiej zmiany jest możliwość prowadzenia działalności gospodarczej co zapewnia łatwiejsze funkcjonowanie i finansowanie działalności parków. Dążyć natomiast należy do takich rozwiązań prawno-finansowych, ażeby możliwe było finansowanie ochrony przyrody w lasach z zysków ze sprzedaży drewna (**Cyglicki**), tzn. wypracowane dzięki przyrodzie nadwyżki przeznaczone byłyby na jej ochronę.

Potrzebę racjonalnego traktowania idei Natura 2000, której interpretacja przez administrację ochrony przyrody w Polsce (GDOŚ i RDOŚ) jest zdeformowana nadmiernymi restrykcjami, potwierdza Preambuła Dyrektywy Siedliskowej (1992-2007) mówiąca: *„uznając za główny cel niniejszej dyrektywy wspieranie zachowania różnorodności biologicznej przy uwzględnieniu wymagań gospodarczych, społecznych, kulturowych i regionalnych, niniejsza dyrektywa przyczynia się do realizacji ogólnego celu polegającego na trwałym rozwoju; zachowanie takiej różnorodności biologicznej może w niektórych przypadkach wymagać utrzymania lub wręcz pobudzania działalności człowieka”* (**Referowska-Chodak, Danielewicz**).

Plan tworzenia nowych parków narodowych zapisany jest w dokumencie strategicznym „Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030”, który stwierdza: *”W celu zwiększenia stopnia ochrony funkcji obszarów węzłowych oraz walorów przyrodniczych i krajobrazowych Polski zostaną powołane nowe parki narodowe: Jurajski PN, Mazurski PN, Turnicki PN i powiększone niektóre z istniejących już parków narodowych”*. Jak wiadomo, próby takie już były i kończyły się niepowodzeniem, m.in. z powodów lokalnych konfliktów społecznych.

Wymóg wyrażenia przez samorzady lokalne zgody samorządów lokalnych na powstanie nowego parku narodowego nie jest polską specyfiką (patrz: ustawa z 2004 r.). Znajduje się on w ustaleniach WCPA IUCN, jak również został wprowadzony w innych krajach UE (**Kalinowska**). Równie istotną barierą przy tworzeniu nowego parku jest konieczność zapewnienia odpowiednich środków w budżecie państwa na organizację i funkcjonowanie parku. Potrzebą nie mniejszą niż powstanie nowego parku jest zapewnienie łączności ekologicznej pomiędzy już istniejącymi obszarami chronionymi.

Parki narodowe w niedalekiej przyszłości muszą się liczyć z koniecznością rozstrzygnięcia dylematu: czy chronić procesy przyrodnicze czy też stan różnorodności biologicznej, dla której park został utworzony. Będzie to stanowić duże wyzwanie zarówno jeśli chodzi o zabiegi ochronne jak i przygotowywanie planów ochrony. Zwiększać się będzie zagrożenie ze strony gatunków obcych i organizmów chorobotwórczych, jak i wzrastać będą wysiłki związane z zapewnieniem bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Już dzisiaj tzw. „aktywna ochrona”, mająca wszelkie cechy zwykłej gospodarki leśnej, jest prowadzona na terenie większości polskich parków narodowych. W wielu parkach narodowych prowadzi się gospodarkę leśną i łowiecką ukrytą jedynie pod nazwami takimi jak „przebudowa drzewostanów”, „zapobieganie rozpadowi drzewostanów” lub „redukcja zwierzyny” (**Wajrak**).

Wciąż brakuje wystarczających podstaw prawnych do ochrony korytarzy ekologicznych i trwałego wyznaczenia ich sieci (**Kalinowska, Kassenberg**). Poważnym zagrożeniem dla wszystkich obszarów chronionych jest chroniczny brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w gminach (**Kalinowska, Holeksa**). Obserwowane w Polsce obniżenie rangi planowania przestrzennego, brak hierarchiczności planów, brak planów ochrony obszarów cennych przyrodniczo, brak planów zagospodarowania przestrzennego oraz obniżenie roli analiz fizjograficznych stanowią istotne przyczyny nadmiernej eksploatacji przestrzeni przyrodniczej oraz zagrożeń dla dzikiej przyrody (**Kassenberg, Pawlaczyk**).

W świetle zmian środowiska a zwłaszcza jego biotycznych elementów, głównie z powodu zmian klimatu, zasadne stają się pytania o przyszłość ochrony przyrody: o ochronę jakiej przyrody należy dzisiaj zabiegać, na jak długo ochrona ta wystarczy i czy inwestycje w ochronę dzisiaj czynione mają sens dla przyrody przyszłości (**Kalinowska**)?

REKOMENDACJA 17: Byłoby celowe przeprowadzenie, przy zastosowaniu narzędzi proponowanych przez IUCN, szczegółowej klasyfikacji polskich obszarów prawnie chronionych, zweryfikowanie celów, ustanowienie spójnych definicji, zredukowanie form ochrony.

REKOMENDACJA 18: Zapis w ustawie o ochronie przyrody z 2004 roku o potrzebie zgody samorządu terytorialnego na powołanie parku narodowego jest zgodny z zaleceniami najwyższych władz międzynarodowych ochrony przyrody i nie jest rzeczywistą przeszkodą w tworzeniu nowych parków. Poprawa ochrony przyrody w Polsce może nastąpić po usunięciu następujących przeszkód: brak lub złe rozwiązania w zakresie współpracy administracji ochrony przyrody z lokalną ludnością i organizacjami gospodarczymi; obniżenie rangi i brak planów zagospodarowania przestrzennego i brak ich hierarchiczności; brak planowania przestrzennego na różnych poziomach ; brak zharmonizowanych planów ochrony obszarów cennych przyrodniczo oraz obniżenie roli analiz fizjograficznych. Istotną przeszkodą jest niedostateczny poziom edukacji przyrodniczej społeczeństw lokalnych. Powyższe przyczyny powodują nadmierną eksploatację przestrzeni przyrodniczej i prowadzą do powstawania zagrożeń dla dzikiej przyrody w Polsce.

REKOMENDACJA 19: Istnieje potrzeba trwałego wyznaczenia sieci korytarzy ekologicznych oraz ustanowienia podstaw prawnych do ich ochrony.

Rozproszenie odpowiedzialności za ochronę przyrody powoduje, że decyzje zapadają na wielu poziomach i w wielu gremiach, brak jest spójności koncepcji i konsekwencji w budowaniu systemowych rozwiązań (**Referowska-Chodak**). Rozproszenie to znajduje również wyraz w postaci mnogości organizacji ekologicznych, których wraz z oddziałami jest ponad 400. Zaradzić temu może ustanowienie jednego gospodarza odpowiedzialnego za lasy gospodarcze, lasy ochronne i lasy chronione oraz ustanowienie jednolitego nadzoru nad drzewami/drzewostanami poza lasem oraz zadrzewieniami. Efektem takiego rozwiązania mogłaby być lepsza organizacja przestrzeni przyrodniczej i możliwość zaspokojenia potrzeb wszystkich grup interesu, zarówno tych wymagających restrykcyjnej ochrony przyrody, jak i tych potrzebujących drewna i innych materialnych pożytków z lasu. Intensyfikacja danej funkcji lasu w jednym miejscu rekompensowana byłaby intensyfikacją drugiej funkcji w innym miejscu. W rezultacie takiego rozwiązania powierzchnia chroniona mogłaby dalej wzrastać a użytkowanie lasów zwiększać się (patrz: **Pawlaczyk** - leśnictwo segregacyjne; **Wajrak**). Rozwiązanie to jest możliwe, o ile będziemy rozpatrywać to zagadnienie na poziomie dużych kompleksów leśnych czy też w odniesieniu do całego kraju (patrz: Rekomendacja 19 panelu WARTOŚĆ; **Żylicz, Degórski**). Należałoby zmienić tryb planowania leśnego i rozpocząć planowanie gospodarki leśnej na poziomie dużych kompleksów leśnych o naturalnych granicach, a nie na poziomie poszczególnych nadleśnictw oddzielonych sztucznymi granicami administracyjnymi. Obejmować powinno ono zasadę strefowania, według której pewne obszary podlegałyby regularnej gospodarce produkcyjnej, inne charakteryzowałaby się pozyskaniem o wiele mniej intensywnym, a jeszcze inne zostałyby wyłączne z użytkowania produkcyjnego. Do tych ostatnich zaliczyć należy obszary marginalne dla gospodarki leśnej w ujęciu produkcyjnym, a niezwykle cenne dla ochrony różnorodności biologicznej – lasy łąkowe, bory wilgotne i bagienne, olsy i lasy bagienne (**Cyglicki**).

REKOMENDACJA 20: W poszukiwaniu przyszłych rozwiązań harmonizacji ochrony przyrody w lasach z gospodarką leśną, uznając potrzebę zarówno zwiększania obszarów chronionych jak i intensyfikacji użytkowania lasów zgodnie z potrzebami sektora leśno-drzewnego, należy wziąć pod uwagę przekazanie zarządu oraz nadzoru nad wszystkimi lasami w Polsce jednej instytucji. Jednolity zarząd objąłby zarówno różne formy ochrony przyrody leśnej (np. parki narodowe), jak i lasy państwowe gospodarcze, ochronne i chronione. Jednolitym nadzorem merytorycznym zaś objęte byłyby lasy prywatne, drzewa i drzewostany poza lasem (plantacje i uprawy intensywne), zadrzewienia. Efektem takiego rozwiązania mogłaby być lepsza organizacja przestrzeni przyrodniczej i możliwość lepszego zaspokojenia potrzeb wszystkich grup interesu, zarówno tych wymagających restrykcyjnej ochrony przyrody, jak i tych potrzebujących drewna i innych materialnych pożytków z lasu. Zmniejszenie eksploatacji na rzecz ochrony w jednym miejscu rekompensowana by była intensyfikacją użytkowania w innym. W efekcie takiego w skali kraju rozwiązania powierzchnia chroniona mogłaby w pewnych granicach dalej wzrastać a użytkowanie lasów w ramach kontrolowanych przyrostów zwiększać się.

Skuteczna ochrona krajowej flory i fauny nie jest możliwa bez uwzględnienia obszarów należących do prywatnej własności. Powszechnym narzędziem ochrony różnorodności biologicznej w prywatnych lasach powinna stać się, podobnie jak w lasach państwowych, zrównoważona gospodarka leśna. Takie obiekty ochrony jak użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne czy pomniki przyrody, stanowiące lokalne formy ochrony przyrody, w większości zlokalizowane są na gruntach niepaństwowych. Chodzi również o korytarze ekologiczne łączące kompleksy leśne, przebiegające często przez tereny lasów prywatnych. Zdecydowana większość właścicieli zaś ochronę przyrody postrzega jako wstępny krok na drodze do wyłączenia ich lasów z użytkowania. W przypadku lasów niepaństwowych zachowanie wartości przyrodniczych będzie zależało od dostępności środków finansowych i konkretnych ustaleń dotyczących rekompensat oraz od przygotowania właścicieli poprzez odpowiednią edukację (**Król**).

Należy podkreślić, że prowadzona przez właścicieli lasów ekstensywna gospodarka leśna przyczyniła się do zachowania wielu cennych ekosystemów leśnych, których znaczące powierzchnie objęte zostały ochroną w formie obszarów Natura 2000.

W celu zwiększenia odpowiedzialności osób sprawujących nadzór nad lasami prywatnymi należy powierzać go specjalistycznym służbom podległym administracji rządowej, ewentualnie w pełnym zakresie i z pełną odpowiedzialnością przekazać Lasom Państwowym.

REKOMENDACJA 21: Wyzwaniem dla polskiego leśnictwa prywatnego będzie zaangażowanie gospodarki leśnej w zrównoważony rozwój wsi i terenów wiejskich.

Państwo nie posiada wypracowanego systemu zarówno wzmacniania gospodarki leśnej, jak i ochrony przyrody w lasach prywatnych, a przyznawane środki finansowe nie zaspakajają realnych potrzeb. Jednym z najważniejszych problemów, w przypadku realizacji zadań z zakresu ochrony przyrody na gruntach prywatnych, wymagających pilnego uregulowania są czytelne zasady rekompensat za utracone przychody. Brakuje

miarodajnych kryteriów i wskaźników określających stan właściwej ochrony dla siedlisk przyrodniczych i gatunków, dlatego trudno jest o właściwe wyceny skutków ochrony. Istnieje potrzeba zmian ustawowych dla stworzenia nowych instrumentów prawnych dotyczących możliwości zrzeczenia się ich właścicieli.

REKOMENDACJA 22: W nowelizacji Ustawy o lasach jak również Ustawy o ochronie przyrody konieczne jest przyjęcie rozwiązań prawno-administracyjnych w odniesieniu do ekonomicznej strony działalności lasów prywatnych. Obecnie brak jest wspólnej odpowiedzialności i kontroli administracji powiatu, odpowiedzialnej za nadzór nad lasami prywatnymi, z instytucjami zajmującymi się ochroną przyrody. Na szczeblu regionalnym powinno powstać ciało doradcze złożone z przedstawicieli instytucji nadzorującej lasy prywatne, reprezentantów właścicieli lasów oraz specjalistów z zakresu ochrony przyrody.

Należy rozważyć wprowadzenie do Ustawy o lasach rozdziału o lasach prywatnych regulującego najważniejsze sprawy wynikające z prawa własności, w tym również ogólnospołeczną dostępność tych lasów w celach rekreacyjnych po uwzględnieniu publicznego finansowego wsparcia.

REKOMENDACJA 23: Nadzór nad lasami prywatnymi powinien uwolnić prywatną gospodarkę leśną od doktryny lasu wielofunkcyjnego i nie narzucać sposobu gospodarowania, ale dać właścicielowi wybór: las produkcyjny (gospodarstwo plantacyjne), las rekreacyjny, las chroniony/rezerwatowy, las ochronny (chroniący inne walory środowiska). Dla każdego typu prywatnej gospodarki leśnej należy stworzyć narzędzia prawne i finansowe dla właścicieli, którzy dostosowując się do planów przestrzennego zagospodarowania, będą decydować o typie prowadzonej gospodarki leśnej. Subwencje oraz ulgi podatkowe powinny pobudzać właścicieli lasów do podejmowania decyzji korzystnych z ogólnospołecznego punktu widzenia.

W latach 1980-2012 udział lasów objętych różnymi formami ochrony wzrósł z 5,5% do 40,7%. Dane statystyczne i wielokierunkowe analizy wskazują, że prowadzona w Polsce gospodarka leśna uwzględnia cele ochronne i jest najlepszym narzędziem ochrony przyrody na gruntach leśnych (**Olaczek, Referowska-Chodak, Dawidziuk, Błasiak**). Nie ulega wątpliwości, że praktyka współczesnego leśnictwa jest coraz bardziej ukierunkowana na ochronę różnorodności biologicznej (**Kassenberg, Pawlaczyk, Cyglicki**,). Na gruntach Lasów Państwowych znajduje się 9 z 10 ustawowych form ochrony przyrody (bez parków narodowych), 86 % liczby rezerwatów, 100 % liczby parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu oraz użytków ekologicznych, 30 % pomników przyrody, 88 % liczby obszarów Natura 2000 w Polsce (tylko 13 na 430 nadleśnictw nie ma w swoich granicach nawet fragmentu obszaru). Powierzchnia 3201 stref ochrony ścisłej wokół ptaków, gadów, ssaków, owadów, roślin i porostów wynosi 141,5 tys. ha co stanowi 2 % powierzchni LP. Mimo ustawowego obowiązku (za wykonanie którego odpowiadają organy ochrony przyrody) wiele z tych obszarów nie posiada planów ochrony (np. 50% rezerwatów na gruntach zarządzanych przez PGL LP). Lasy Państwowe utworzyły 9 ośrodków rehabilitacji zwierząt, utrzymują 6 ogrodów botanicznych oraz 4 arboreta. Niezwykle ważne zadanie

wypełnia Leśny Bank Genów w Kostrzycy, gdzie zgromadzono 7263 zasoby genowe obejmujące 41 gatunków roślin leśnych, zarówno całych populacji, jak i pojedynczych osobników. 29 gatunków to drzewa i krzewy. Pozostałe 12 gatunków to rośliny chronione, wpisane do Polskiej czerwonej księgi roślin (**Błasiak**). Stałym elementem ochrony przyrody w lasach, utrwalonym w „Instrukcji ochrony lasu”, jest monitoring wybranych form ochrony przyrody prowadzony w odniesieniu do rezerwatów, obszarów Natura 2000, pomników przyrody oraz chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów pod kątem oceny stanu ich zachowania i zagrożeń. Jako główną strategię ochrony lasu przed nadmiernym rozwojem organizmów niepożądanych w lasach gospodarczych jest ekosystemowa samoregulacja liczebności populacji (**Hilszczański i Sierota**).

O zmianach w gospodarce leśnej na rzecz ochrony przyrody w lasach w ostatnich latach świadczą fakty: zmalała powierzchnia drzewostanów jednogatunkowych z 4 518 tys. ha do 4 134 tys. ha; wzrosła powierzchnia drzewostanów składających się z 2-3 gatunków drzew z 3 698 tys. do 4 437 tys. ha; zmalała powierzchnia drzewostanów budowanych przez 4-5 gatunków drzew z 786 tys. do 606 tys. ha oraz przez 6-10 gatunków z 57 tys. do 23 tys. co było po części efektem eliminacji gatunków obcych (**Referowska-Chodak**). O pozytywnych efektach współczesnej gospodarki leśnej świadczy też wyższy niż w 2000 r. wskaźnik liczebności pospolitych ptaków leśnych, których wielkość populacji zależy od jakości prowadzonej gospodarki. Średnie roczne tempo zmian liczebności populacji wynosi ponad 1 (jest dodatnie) w przypadku następujących zagrożonych gatunków ptaków: kani czarnej i rudej, bielika, orła przedniego, dudka, orlika krzykliwego i rybołowa. Od roku 2000 do dnia dzisiejszego wzrosła w Polsce liczebność żubrów, niedźwiedzi, rysiów, wilków, orłów bielików, oraz bobrów, łosi, kruków, kormoranów. Liczebność niektórych z wymienionych gatunków chronionych zaczyna być kłopotliwa dla gospodarki człowieka i wymaga regulacji (kormoran, kruk, bóbr). Zmalała liczba głuszców, a radykalnie – cietrzewi. Są jednak dla tych gatunków prowadzone w Lasach Państwowych projekty czynnej ochrony, które pozwolą przynajmniej zatrzymać spadek ich liczebności (**Referowska-Chodak**). Pogarsza się również liczebność płazów (**Danielewicz**) oraz niektórych gatunków ptaków leśnych, jak sikory: czarnogłówka i uboga, pełzacz ogrodowy czy gajówka, ale także zięba, gil i mysikrólik (**Błasiak**).

Duży krok uczyniono w integracji wiedzy siedliskowo-leśnej z wiedzą fitosocjologiczną i z praktyką europejskiej ochrony przyrody (**Pawlaczyk**). Wyniki badań fitosocjologicznych wykorzystywane są do planowania docelowych typów drzewostanów, przynajmniej w ramach tzw. siedlisk przyrodniczych. Istotnie zwiększono możliwość indywidualizacji decyzji hodowlanych i ochronnych, pozostawiając często swobodę w tych decyzjach nadleśniczym, np. w zakresie pozostawiania większych ilości posuszu czynnego i martwego drewna, czy indywidualne podejście do wieku dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów.

Jakkolwiek znowelizowane w 2011 r. zasady i instrukcje poszerzyły deklaratywną akceptację i rekomendację dla dalszej ekologizacji leśnictwa, to w zasadzie nie wprowadziły niczego nowego, czego nie byłoby już wcześniej, np. w Zarządzeniu 11a. Zarządzenie to wprowadziło praktykę pozostawiania biogrup w cięciach rębnych co należałoby rozszerzyć na inne sposoby zagospodarowania. Uwagę zwracają istniejące rozwiązania regionalne,

wprowadzające wyznaczanie powierzchni trwale wyłączonych z użytkowania i zabiegów hodowlanych (**Pawlaczyk**).

Żaden ekosystem w Polsce, jego stan i zmiany, nie jest tak dobrze monitorowany i dokumentowany jak lasy. Gospodarka leśna systematycznie, w cyklu 10-letnim, inwentaryzuje i dokumentuje stan tego ekosystemu poprzez taksację, prace glebowo-siedliskowe i fitosocjologiczne w ramach prac urzędzeniowych (**Błasiak**). W ciągu ostatnich 14 lat indeks agregujący informację o liczebności 32 gatunków ptaków, preferujących lasy jako siedliska lęgowe, wykazywał tendencję wzrostową. Jego wartości kształtują się na poziomie 25–27% wyższym niż około roku 2000. Można to tłumaczyć rosnącą lesistością kraju i wzrostem średniego wieku drzewostanów co jest efektem pro-środowiskowej gospodarki leśnej (**Błasiak** za: Główny Inspektorat Ochrony Środowiska). Ukierunkowując się na „potencjalną roślinność naturalną” czy szukając „zgodności fitocenozy z biotopem” w dążeniu do gospodarki pro-ekologicznej należy pamiętać, że zasady te zachowują swoją ważność w stosunkowo krótkim okresie 20-40 lat, co oznacza, że może zachodzić potrzeba ich aktualizacji poprzez uwzględnianie bieżących i prognozowanych kierunków zmian w warunkach środowiska.

Lasy Państwowe zwiększają finansowanie badań służących ochronie przyrody: badania trufli, występowanie nietoperzy, dzięciołów białogrzbietego i trójpalczastego w Puszczy Białowieskiej, wymagań siedliskowych lerki.

Z Funduszu Life+ realizowane są Lasach Państwowych projekty obejmujące ochronę orlika krzykliwego na wybranych obszarach Natura 2000 (RDLP w Białymstoku), oraz ochronę nizinnych populacji głuszca na terenie Borów Dolnośląskich i Puszczy Augustowskiej (RDLP we Wrocławiu i Białymstoku).

Nie do przecenienia dla ochrony przyrody w lasach są działania LP w zakresie małej retencji. W latach 1998–2005 dzięki wykonaniu 1124 zbiorników retencyjnych o sumarycznej powierzchni około 1360 ha zgromadzono i zatrzymano w ekosystemach leśnych 8,4 mln m³ wody. Zbudowano w tym czasie ponad 2200 różnych typu budowli piętrzących: zastawek, progów i małych jazów czy bystrotoków (**Błasiak**). Projekty małej retencji realizowane przez PGL LP obejmują renaturalizację obszarów wodno-błotnych, odbudowę systemów nawadniających oraz przebudowę systemów melioracji odwadniających, budowę oraz odbudowę obiektów retencjonowania wody. Łączna wartość obecnie realizowanych projektów małej retencji wynosi 367 mln zł, prace obejmują ponad 3300 obiektów na terenie 233 nadleśnictw w ponad 400 gminach a zdolności retencjonowania wody zwiększą się o ponad 31 mln m³. Działania zmierzające do hydrologicznej rehabilitacji środowiska leśnego przynoszą dobre i stosunkowo szybkie efekty, sprzyjające regeneracji i rewitalizacji nie tylko poszczególnych siedlisk, lecz także całych krajobrazów hydrogenicznym (**Danielewicz**).

W tym świetle miarą zaangażowania LP w ochronę przyrody nie mogą być bezpośrednie koszty ochrony widniejące w sprawozdaniu finansowo-gospodarczym, a i te w latach 2006-2012 wzrosły ponad dwu i półkrotnie (z 3,2 do 8,1 mln zł.) (**Błasiak**).

Obecna sytuacja ochrony przyrody w lasach nie jest gorsza niż w końcu zeszłego wieku, a kontynuując aktualny model gospodarki leśnej (wraz z programami czynnej ochrony gatunków najbardziej zagrożonych, programem małej retencji w lasach, jak również programem rekultywacji na cele przyrodnicze terenów zdegradowanych, popoligonowych i

powojkowych) w perspektywie 2030 czy 2080 roku powinien zostać utrzymany lub ulec poprawie terażniejszy stan. Lasy Państwowe przejęły *de facto* zadania ochrony przyrody, łącznie z funkcjami kulturowymi, edukacyjnymi i promocyjnymi. Sytuacja wykracza poza obowiązujący obecnie porządek prawny i powinna znaleźć rozwiązanie w nowych lub w znowelizowanych regulacjach prawnych.

REKOMENDACJA 24: Stan leśnej przyrody, oceniany z wielu punktów widzenia, potwierdza kompetencje współczesnej gospodarki leśnej w zakresie ochrony przyrody w lasach. Należy utrzymać i rozwijać dotychczasowe kierunki zmian w zakresie urządzania, użytkowania, hodowli i ochrony lasu, wzmocnić zaś społeczny nadzór oraz udział w przygotowywaniu planów i ich realizacji. Należy usankcjonować odpowiednimi regulacjami ustawowymi przejęcie przez Lasy Państwowe pełnej kontroli nad użytkowaniem i ochroną przyrody w lasach.

Rozważyć należy potrzebę opracowania dodatkowej „Instrukcji ochrony przyrody” jako uzupełnienia do Programu Ochrony Przyrody w Nadleśnictwie, w której znalazłyby się regulacje określające sposoby zachowania i odtwarzania chronionych siedlisk i gatunków, monitorowania ich stanu oraz oceny efektów podejmowanych działań.

W ostatnich latach nastąpiło wprawdzie zwiększenie powierzchni odnowień naturalnych (z 4,7 do 5,9 tys ha, co jednak przy zakresie sztucznych odnowień (43,2 tys ha) w dalszym ciągu jest dalece niewystarczające (**Wajrak**). Niekorzystnie prezentują się tendencje zmniejszania się obszarów naturalnej sukcesji oraz zmniejszanie się obszarów sztucznych zalesień. W dalszym ciągu lesistość Polski jest niższa niż średnia lesistość Unii Europejskiej. Gorzej na tle Europy przedstawiają się zasoby martwego drewna (**Wajrak**).

Zwiększanie obszaru lasów, tzn. zalesienia, nie są realizowane zgodnie z założeniami. Według obserwowanych tendencji nie osiągniemy zakładanego poziomu lesistości 30% do roku 2020, lecz dopiero około roku 2050 (wg KPZL poziom lesistości w 2050 powinien wynosić 33%).

REKOMENDACJA 25: Zalesienia są jednym z głównych mechanizmów poprawy stanu środowiska przyrodniczego w ogóle, a wzmocnienia ochrony przyrody w szczególności. Zalesienia wraz z zadrzewieniami spełniają wiele postulatów z tego obszaru: ochrony różnorodności biologicznej, ochrony krajobrazu, zmniejszania fragmentacji, budowy korytarzy ekologicznych, zwiększania sekwestracji węgla. Z punktu widzenia ochrony środowiska, krajobrazu i ochrony przyrody potrzebny jest w Polsce Krajowy Program Zadrzewień.

REKOMENDACJA 26: Należy zwiększyć obszar odnowień naturalnych w lasach gospodarczych do 30% oraz tworzyć warunki leśnej sukcesji ekologicznej na tereny nieleśne.

Będzie rosła presja na prowadzenie gospodarki leśnej zbliżonej do natury lub półnaturalnej, jak również presja na zwiększanie obszarów chronionych w lasach (**Referowska-Chodak, Holeksa, Kapuściński, Pawlaczyk**). Taki scenariusz uwzględniały w większości regionalne programy operacyjne polityki leśnej państwa (2004). Presję w tym kierunku wywiera także system certyfikacji FSC, który zaleca pozostawianie co najmniej 5% powierzchni drzewostanów rębnych do naturalnej śmierci i rozkładu drewna (Krajowy Standard 2014 – pkt. 6.3.11) oraz program lasów referencyjnych, pozostawianych bez ingerencji człowieka, zajmujących wraz z innymi powierzchniami chronionymi co najmniej 10% powierzchni certyfikowanej jednostki. Jednocześnie – jako przeciwwaga i źródło surowca – może pojawić się większa powierzchnia plantacji (upraw agroleśnych), które – zamiast zalesień – będą zakładane na nieużytkach i gruntach marginalnych (np. wykorzystania powierzchni gruntów prywatnych do produkcji biomasy na cele energetyczne) (**Referowska-Chodak**).

Zmiany klimatyczne mogą postawić w nowym świetle dotychczasowe strategie ochrony przyrody. Przede wszystkim zaistnieje potrzeba weryfikacji w gospodarce leśnej takich pojęć, jak: gatunki obce i gatunki rodzime, naturalne zasięgi występowania i regionalizacja nasienna, potencjalna roślinność naturalna i zgodność fitocenozy z biotopem. Należy wziąć pod uwagę różne reakcje rodzimych gatunków drzew i dotychczasowe zasięgi optimum ekologicznego tych gatunków. Być może trzeba będzie skorzystać z zasobów „obcych” gatunków, jak daglezwia, dąb czerwony czy robinia akacjowa. Z gospodarczego punktu widzenia powierzchnia zajmowana przez daglezwę powinna wzrosnąć z aktualnego poziomu ok. 1,5 tys. ha do ok. 20 tys. ha w 2030 roku, ze względu na wartość jej drewna, a także wysoką odporność na czynniki klimatyczne (**Referowska-Chodak**).

Całościowa ocena zasobów martwego drewna powinna być oparta o monitoring wszystkich grup organizmów z nim związanych oraz o wiedzę o jego roli zarówno w ochronie środowiska jak i w ochronie lasu przed uszkodzeniami biotycznymi. Martwe drewno jest miejscem bytowania organizmów o różnych funkcjach i różnym znaczeniu gospodarczym, a nie celem samym w sobie. Tylko z obumierającymi świerkami związane jest ponad 100 gatunków rzadkich chrząszczy a na obszarze 0,03 proc. Polski (Puszcza Białowieska) rośnie co najmniej 47 proc. wszystkich grzybów wielkoowocnikowych znanych z terenu naszego kraju (**Wajrak**). Wprawdzie nieodłącznym kryterium oceny stanu leśnego siedliska przyrodniczego jest wielkość zasobów martwego drewna (**Danielewicz**), ale żądanie ustalania arbitralnych norm lub pozostawiania wszędzie całości martwego drewna w lesie lub sztuczne zwiększanie ilości martwego drewna w lasach nie jest uzasadnione (**Olaczek**).

Różnorodność genetyczna jest podstawowym źródłem różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach. Genetyczne zasoby gatunków powinny być zachowane na przyszłość, zarówno dla zabezpieczenia całej rozpiętości puli genetycznej, jak i dla możliwości użytkowania najlepszych proveniencji. Utrata zróżnicowania zasobów genowych może mieć negatywne konsekwencje dla dobrej kondycji lasów, zdolności adaptacyjnych i ich produktywności. Może także utrudniać lub uniemożliwiać zmiany w populacjach w odpowiedzi na zmiany klimatu czy też zmiany takich właściwości, jak magazynowanie dwutlenku węgla (**Olaczek, Kassenberg**). W tym kontekście należałoby odejść od sztucznej selekcji poszukiwania „najlepszych” populacji i zachowywać wszystkie pule genowe drzew leśnych, w tym pule genowe mniej doskonałe. Selekcja jako taka jest antytezą dla

różnorodności. Programy hodowli selekcyjnej zawężają pulę genową drzew leśnych działając w ten sposób na szkodę różnorodności biologicznej (Cyglicki).

REKOMENDACJA 27: Zmiany klimatyczne mogą w najbliższym dziesięcioleciu drastycznie zmienić ogólne strategie ochrony przyrody, w tym koncepcje ochrony przyrody w lasach. Jeśli utrzymają się obserwowane tendencje zmian, to pilnie należy zweryfikować rygorystyczne traktowanie takich pojęć jak: gatunki obce, gatunki rodzime, „najlepsze” populacje, potencjalna roślinność naturalna, zgodność składu gatunkowego z siedliskiem. Zweryfikować należałoby także postępowanie i plany przebudowy drzewostanów. Zmiany, jakie zachodzą w przyrodzie skłaniają do refleksji nad realnością długotrwałego utrzymania chronionych siedlisk przyrodniczych i gatunków w oczekiwany, zbliżonym do podręcznikowego wzorca i takim samym, właściwym stanie.

REKOMENDACJA 28: Utrzymywanie martwego drewna w ekosystemach leśnych jest jednym z najważniejszych elementów ochrony przyrody w lasach. Nie może jednak być traktowane w sposób ortodoksyjny i stanowić celu samego w sobie, w oderwaniu od jego funkcji ekologicznych. Funkcje te zależą natomiast od wielu czynników, m.in. gatunku drewna (iglaste, liściaste), wymiarów jednostkowych (średnica i długość fragmentu drzewa), ilości sumarycznej (m^3/ha), stanu rozkładu/stanu fizjologicznego (stojące, leżące, zdrowe, zasiedlone, rozłożone), siedliska (borowe, lasowe, wilgotne, suche), przeznaczenia drzewostanu (gospodarcze, ochronne, chronione), rodzaju gospodarki (zrębowa, przerębowa), wieku drzewostanu i fazy rozwojowej (uprawa, młodnik, drągowina, drzewostan dojrzały, klasa odnowienia). Ustanawianie norm i progów ilościowych powinno być poprzedzone licznymi szczegółowymi badaniami, a przede wszystkim pod uwagę należy brać warunki lokalne.

Funkcja produkcyjna lasów służy ochronie przyrody z uwagi na produkcję pierwotną całej biomasy roślinnej, w której drzewa są w sposób oczywisty najważniejsze. Funkcja ta nie powinna być minimalizowana ani traktowana wstydliwie w zderzeniu z postulatami ochrony przyrody (**Olaczek**). Ochrona przyrody poprzez jej użytkowanie jest jak najbardziej możliwa we współczesnej gospodarce leśnej (**Cyglicki**). Ochronie przyrody w lasach służy także produkcja drewna poza ekosystemami leśnymi. Drewno służy ochronie przyrody w sposób pośredni poprzez właściwości substytucyjne w relacji do obciążających środowisko kopalnych źródeł energii czy wysokoemisyjnych materiałów, jak stal czy beton. Ma to zwłaszcza znaczenie w tzw. wielofunkcyjnej gospodarce leśnej, która do wzmożonej produkcji drewna mogłaby korzystać – zgodnie z zaleceniami europejskiej Leśnej Platformy Technologicznej – również z drzew modyfikowanych genetycznie (**Referowska-Chodak**). Zrezygnować z nich nie można, byłoby to bowiem zatrzymaniem „postępu biologicznego” (**Olaczek**).

Racjonalna ochrona musi polegać na tworzeniu nowych dąbrów, borów i buczyn. To jest ważne pole stosowania gospodarki leśnej jako narzędzia ochrony przyrody.

REKOMENDACJA 29: Ochronie przyrody w lasach służy wzmożona produkcja drewna poza ekosystemami leśnymi oraz wykorzystywanie w możliwie dużym stopniu jego właściwości substytucyjnych w stosunku do kopalnych źródeł energii oraz materiałów i surowców wysokoemisyjnych.

Skutek ochrony okazuje się często inny od oczekiwanego a chroniąc jeden element, inny skazujemy na pogorszenie warunków bytowania. Chroniona Puszcza Jodłowa w Łysogórach zmienia się w las bukowy, a wraz z zalesieniem piaszczystych nieużytków zniknęły suche wrzosowiska (**Olaczek**). Przeciwdziałanie takim zjawiskom w imię zachowania obiektów chronionych w ich stanie pierwotnym jest nieracjonalne i nie jest w istocie ochroną przyrody lecz sztucznym powstrzymaniem naturalnych procesów ekologicznych w dążeniu do zachowania utrwalonego w pamięci stanu przyrody.

Sprzeciw budzi tendencja do rozszerzania list gatunków chronionych i związanych z tym ograniczeń ponad racjonalną potrzebę. Może to w przyszłości sparaliżować nie tylko gospodarkę leśną, gospodarkę przestrzenną, rolną czy gospodarkę wodną, ale wszelkie działania pro-rozwojowe. Koncepcja ochrony gatunkowej w Polsce wymaga zasadniczej zmiany (**Olaczek**).

Nie jest racjonalne domaganie się rozszerzania zakazów poza obszary chronione, takich jak zaniechanie używania maszyn, przerwanie działań gospodarczych w okresie lęgowym ptaków, pozostawianie do naturalnej śmierci nie tylko pojedynczych drzew, ale całych drzewostanów, zaniechanie rębni zupełnych, zwalczania korników i innych owadów, pozostawianie halizn i terenów po pożarach lub wiatrolomach w całości do naturalnej sukcesji, utrzymywanie polan z łąkami lub murawami. Ekologiczną racjonalność takich postulatów trzeba godzić z racjonalnością gospodarki (**Olaczek**).

Lasy Państwowe po wielu kłopotach uzyskały ustalenie, że zadania ochronne na obszarach Natura 2000 realizowane są przez włączenie ich do planu urządzenia lasu. Pozostaje jednak jeszcze kilka spraw do pilnej regulacji. Jednym z nich jest obowiązek sporządzania oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko, co bywa interpretowane w ten sposób, że każda czynność przewidziana w planie urządzenia lasu winna być poprzedzona taką oceną, a sam plan podlega ocenie strategicznej. Jest to przykład sztucznego tworzenia rynku usług zbędnych. To instrukcje sporządzania planów, a nie same plany powinny być oceniane z punktu widzenia ich strategicznego oddziaływania na środowisko.

REKOMENDACJA 30: Zasadniczej zmiany wymaga koncepcja ochrony gatunkowej w Polsce. Strategie i metody ochrony przyrody nie mogą paraliżować rozwoju społeczno-gospodarczego kraju a w szczególności pro-rozwojowej gospodarki przestrzennej, gospodarki leśnej, rolnictwa i gospodarki wodnej.

Prowadzona w Polsce gospodarka leśna jest zgodna z zasadami ekorozwoju i zapewnia ochronę różnorodności biologicznej lasów (**Cyglicki**). Dla organizacji ekologicznych ciągle jednak pozostaje otwarte pytanie: na ile obecne instrumenty prawne, rynkowe i finansowe pozwolą skutecznie przeciwdziałać utracie leśnej różnorodności biologicznej, a także umożliwią w kolejnych dekadach korzystać z jej elementów w sposób

zrównoważony. Mimo umiarkowanego użytkowania (w ostatnich 20 latach zwiększono pozyskanie drewna o 100% przy utrzymaniu zasady pozyskiwania ok. 60% przyrostu drewna (**Błasiak**)) i wielu niewątpliwych sukcesów na polu ochrony przyrody w lasach (**Referowska-Chodak, Błasiak, Kapuściński, Cyglicki**) stan wartości biologicznych naszych lasów (takich jak naturalność, wielkość powierzchni chronionych, skład gatunkowy, sposób odnowy, czy też ilość martwego drzewa) budzi niepokój organizacji ekologicznych (**Cyglicki**). Dlatego mimo korzystnych zmian ciągle pojawiają się postulaty: a) zmiany przepisów ustawy o ochronie przyrody w zakresie poszerzania granic istniejących oraz tworzenia nowych parków narodowych i obszarów chronionych; b) nowelizacji ustawy o lasach z punktu widzenia potrzeb harmonizacji działań produkcyjnych z potrzebami ochrony przyrody (zapewnienie odpowiedniego udziału lasów chronionych na poziomie krajowym i wspólny mechanizm ich finansowania); zrewidowania dotychczasowych planów, instrukcji i zasad leśnych (**Cyglicki**).

REKOMENDACJA 31: Powoływanie nowych obiektów ochrony przyrody w lasach może nastąpić po naukowym udokumentowaniu ich wyjątkowej wartości przyrodniczej, wskazaniu istniejących zagrożeń dla tych wartości oraz ekonomicznym i społecznym uzasadnieniu potrzeb ochrony. Decyzja o powołaniu powinna być poprzedzona publiczną debatą oraz uzyskaniem konsensusu najważniejszych grup interesu.

Spośród 233 typów siedlisk o znaczeniu wspólnotowym, w Polsce występują wszystkie typy leśne (81 typów), w tym 17 zaliczonych do grupy lasów. W Polsce występuje 48 taksonów roślin i porostów oraz 142 taksonów zwierząt, które stanowią przedmiot zainteresowania Wspólnoty i których ochrona wymaga wyznaczenia specjalnych obszarów ochrony lub ochrony ściślej albo, których pozyskiwanie ze stanu dzikiego i eksploatacja może podlegać działaniom w zakresie zarządzania (**Danielewicz**).

Największą naturalnością charakteryzują się u nas trudno dostępne lasy górskie i bagienne, lasy w krainach o dużej lesistości i ekstensywnym rolnictwie. Do najbardziej zniekształconych zbiorowisk zaliczono kwaśne dąbrowy i buczyny, grądy i jedliny, na tle których wyróżniały się stosunkowo dobrze zachowane łągi oraz olsy (**Danielewicz**). W świetle tej wiedzy niekwestionowaną formą działań ochronnych wobec dość licznej grupy gatunków, między innymi w lasach, okazała się ochrona czynna.

Jako stan właściwy prezentują tylko jaworzyny i lasy klonowo-lipowe (*Tilio platyphylli-Acerion pseudoplatani*), natomiast stan zły aż 9 typów (kwaśne dąbrowy, łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe oraz olsy źródliskowe, łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe, ciepłolubne dąbrowy, sosnowy bór chrobotkowy, a także górskie bory świerkowe). Wśród najgorzej utrzymanych znajdują się siedliska przyrodnicze w dolinach rzecznych, silnie przekształcone w wyniku gospodarki leśnej (m.in. z powodu niewielkich zasobów martwego drewna oraz niewystarczającej powierzchni), a także z uwagi na spontaniczną recesję – świetliste dąbrowy i bory chrobotkowe. Właściwy stan ochrony prezentuje 1/3 gatunków roślin i 1/3 gatunków zwierząt. Przypadki nietrafnego określenia jednostek potencjalnej roślinności naturalnej zdarzają się nawet w skali niedużych, chronionych obiektów leśnych, w których po upływie kilku dziesięcioleci zaobserwowano, odmienny od przewidywań, kierunek rozwoju zbiorowisk (**Danielewicz**).

Dotychczasowe doświadczenia pokazały, iż w wielu wypadkach restytucja stała się skutecznym środkiem służącym odtwarzaniu i zwiększaniu różnorodności biologicznej (np. restytucja jodły w Sudetach), czasami jednak kończyła się niepowodzeniem (np. próby reintrodukcji dropia) lub efektami nie przez wszystkich aprobowanymi (jak reintrodukcja bobra) (**Danielewicz**).

REKOMENDACJA 32: Istnieje potrzeba kompleksowego wypracowania systemu waloryzacji leśnych siedlisk przyrodniczych z uwzględnieniem funkcji, jakie mają spełniać w lasach gospodarczych. Weryfikacji należy poddać koncepcję potencjalnej roślinności naturalnej jako wzorca do oceny stanu siedlisk oraz składu gatunkowego w procesie przebudowy drzewostanów. W świetle dotychczasowej praktyki, jak również wobec dynamiki zmian w środowisku, weryfikacji należy poddać ideę i program przebudowy drzewostanów według dotychczasowych zasad.

Likwidowaniu konfliktów na linii gospodarka leśna – ochrona przyrody w lasach służyć powinny społeczne konsultacje. W 2011 r przy nowelizacji instrukcji i zasad nie poddano ich projektów żadnym konsultacjom społecznym, a w zespołach zadaniowych je opracowujących zabrakło ekspertów z zakresu ochrony przyrody spoza leśnictwa. Jest to wyrazem negatywnej zmiany, jaka zaznaczyła się w polityce Lasów Państwowych m. in. w sferze woli współpracy z organizacjami pozarządowymi i szerszym gronem przyrodników (**Pawlaczyk**).

Pojawił się nowy, ważny użytkownik lasu, którym jest obserwator przyrody. Jest to stale rosnąca grupa, która chce obcować z lasem w miarę naturalnym. Takie oczekiwania tylko w niewielkim stopniu zapewniają parki narodowe (**Wajrak**).

Istnieją w Polsce dobrze zachowane lasy o naturalnym charakterze, należące do skarbu państwa i znajdujące się w zarządzie Lasów Państwowych. Na szczególne uznanie zasługuje wprowadzony nowy plan urządzania lasów dla nadleśnictw Puszczy Białowieskiej, który zakłada zarówno minimalne pozyskanie jak i ochronę najcenniejszy drzewostanów oraz brak ingerencji w zachodzące w nich procesy. Chodzi nie tylko o Puszcę Białowieską, ale też fragmenty lasów górskich, lasów na terenach podmokłych, które zastały zachowane dzięki świadomym działaniom miejscowych leśników (**Wajrak**). To wokół nich oraz innych „społecznie wrażliwych” terenów leśnych, takich jak lasy w pobliżu miast, dochodzi najczęściej do konfliktu różnych grup użytkowników lasów o odmiennych zainteresowaniach przyrodą (**Wajrak**).

Ustawa o lasach z 1991 roku, nowoczesny wówczas akt prawny, dziś w wielu aspektach nie odzwierciedla ani wiedzy jaką mamy o lesie ani oczekiwań społecznych. Założenie, że w każdym kawałku lasu musimy realizować wielofunkcyjną gospodarkę leśną jest po prostu błędne. Wywołuje konflikty, rozbudza emocje, nie odpowiada coraz większej części społeczeństwa. Nie służy też Lasom Państwowym (**Wajrak**).

REKOMENDACJA 33: Należy rozważyć potrzebę i zagwarantować w odpowiednich regulacjach prawnych możliwość przeznaczenia części kompleksów leśnych o znaczeniu przyrodniczym i społecznym w pobliżu dużych aglomeracji na otwarte dla wszystkich obszary dzikiej przyrody (tzw. *Wilderness Areas*). Takie lasy nie wchodziłyby ani w skład

parków narodowych, ani rezerwatów, które ograniczają wolność poruszania się. Główna idea polega na niekrępującym przybliżeniu dzikiej przyrody do ludzi, którzy przez coraz większą część życia mają kontakt z rzeczywistością wirtualną. Lasy te nadal byłyby użytkowane przez leśników, zmieniła by się jedynie forma użytkowania. Idea zachowania takich „dzikich” terenów zdobywa też coraz więcej zwolenników w Europie, o czym świadczy chociażby uchwała parlamentu Europejskiego w tej sprawie z 3 lutego 2009.

REKOMENDACJA 34: Preferowaną formą ochrony przyrody w lasach gospodarczych powinna być poprawna ekologicznie gospodarka leśna, uwzględniająca ekologiczną rolę takich elementów i działań jak: posusz czynny, martwe drewno, biogrupy, starodrzew, odnowienie naturalne, ekologiczna sukcesja zalesieniowa, przyrodnicze typy drzewostanów, oraz ochrona bierna na wybranych obszarach rezerwatów i w ustanawianych w miarę potrzeb lasach referencyjnych.

Ewolucja łowiectwa w ostatnich dekadach XX w., od sprawnego ubicia lub chwytania dzikich zwierząt, do ochrony zwierząt łownych i gospodarowania ich zasobami, uczyniła z łowiectwa ważnego partnera ochrony przyrody. Na czoło zadań wysunięto postulat zachowania wszystkich gatunków zwierząt i rozmnożenie ginących, oraz współdziałanie z ochroną przyrody w zakresie zabezpieczenia przed zniszczeniem różnorodności biocenoz (**Tomek, Okarma**). Deklaratywne cele łowiectwa są dzisiaj tożsame z wieloma celami ochrony przyrody: 1) zachowanie wszystkich rodzimych gatunków zwierząt, 2) utrzymanie i zagospodarowanie biotopów umożliwiających egzystencję dzikim zwierzętom, 3) zachowanie właściwej jakości osobniczej oraz dobrej zdrowotności osobników, 4) ograniczenie szkód oraz zharmonizowanie egzystencji zwierząt z zadaniami rolnictwa, leśnictwa i rybactwa, 5) łagodzenie konfliktów między ludźmi i dzikimi zwierzętami, 6) wykorzystanie odnawialnych zasobów przyrody poprzez trwałe użytkowanie populacji zwierzęcych, 7) umożliwienie i zapewnienie myśliwym możliwości wykonywania polowania, rekreacji, wypoczynku oraz kontaktów z przyrodą (**Tomek, Okarma**). Ważnym zadaniem stało się zharmonizowanie łowiectwa z leśnictwem, co, według opinii wielu przedstawicieli hodowli lasu, do tej pory nie nastąpiło. Łowiectwo współczesne nie jest z założenia działalnością produkcyjną, ani sportową lub rekreacyjną, chociaż pewne elementy tych przebrzmiałych już form i zachowań we współczesnym łowiectwie można zauważyć. Na poziomie zapisów ustawowych eksperci nie dostrzegają sprzeczności między współczesnym łowiectwem a ochroną przyrody. Różnice i konflikty pojawiają się w opinii publicznej i wynikają z różnic kulturowych, poglądów filozoficznych i wyznawanych zasad moralnych. O przyszłości łowiectwa jako formy ochrony przyrody zadecyduje racjonalne współistnienie postaw wywodzących się zarówno z filozofii zachodniej, jak i filozofii wschodniej, odmiennie traktujących miejsce człowieka w przyrodzie (**Tomek, Okarma**).

Brakiem kompetencji i głębokim niezrozumieniem łowiectwa jest natomiast wprowadzenie przez władze ochrony przyrody gatunków obcych (bernikla kanadyjska, sterniczka jamajska, gęsiówka egipska, szop pracz, jenot, norka amerykańska) na listę gatunków łownych w celu „najprostszego i najbardziej efektywnego sposobu eliminacji ich z wolno żyjącej populacji”.

REKOMENDACJA 35: Jednym z najbardziej konfliktogennych i prawnie nieuregulowanych problemów związanych z ochroną przyrody w lasach jest obszar łączący gospodarkę leśną z gospodarką łowiecką⁸. Potrzebne jest przede wszystkim rozstrzygnięcie ustawowe: kto gospodaruje zwierzyną w lasach? Niezależnie od rozstrzygnięć prawnych zmniejszenie szkód w lasach i poprawa w zakresie racjonalnej ochrony zwierzyny może nastąpić w wyniku współpracy Lasów Państwowych z Polskim Związkiem Łowieckim (w porozumieniu z samorządami (?)) w zakresie następujących działań: (1) koordynacja gospodarki łowieckiej na poziomie rejonów hodowlanych; (2) uwzględnienie w planach łowieckich obecności w łowisku dużych drapieżników pod ochroną gatunkową; (3) wspólne opracowanie programu regulacji liczebności jeleniowatych; (4) zaniechanie dokarmiania zwierzyny w lasach; (5) szersze korzystanie z pośrednich metod ochrony lasu przed zwierzyną.

Oprac. K. Rykowski

⁸ Ustawa o lasach (tekst jednolity Dz. U. z 1991 nr 101 poz. 444), art.6 pkt.1: „Gospodarka leśna – działalność leśna w zakresie (...) gospodarowania zwierzyną (...) z wyjątkiem skupu zwierzyny (...)”
Ustawa prawo łowieckie (tekst jednolity Dz. U. z 2013 poz. 1226), art. 1: „Łowiectwo (...) oznacza ochronę zwierząt łownych i gospodarowanie ich zasobami (...)”